GMINNY PROGRAM OPIEKI

NAD ZABYTKAMI

GMINY OSTRÓWEK

NA LATA 2022 – 2025

Ostrówek, czerwiec 2021

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp 2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami 2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce 3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 20
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 20
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa 24
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu 30
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 33
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy) 33
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy 37
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Ostrówek 37
5.2.2 Zarys dziejów obszaru gminy 39
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne 47
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony 50
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków 52
5.4.1.Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków 54
5.4.2.Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków 55
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy 63
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń 66
7. Założenia programowe 69
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki 69
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu 70
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami 76
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami 76
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami 79
11. Bibliografia 82
ZAŁĄCZNIK 2: Mapa stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ostrówek

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ostrówek na lata 2022-2025 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Ostrówek. Program opieki nad zabytkami gminy Ostrówek jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich, a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**(***Dz. U. 2020 poz. 282.*), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt(burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 u.o.z.o.z. i są nimi:

1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6 *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieka nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-6 u.o.z.o.z.:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej
(Dz. U. z 1997 r. Nr. 78, poz. 483, ze zm.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 5, art. 6 ust. 1stanowi, że ochrona dziedzictwa narodowego jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela, a w szczególności ochrona podstawowych materialnych składników dziedzictwa narodowego, jakimi są zabytki.

Artykuł 6 Konstytucji głosi: *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.* Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej twórczości człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury: *Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury*.

I. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej** *(Dz. U. 2019 r. poz. 945 ze zm.)*

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (u.o.z.o.z.)** *(Dz. U. 2020 poz. 282)*

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3u.o.z.o.z.zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

1) ***zabytek*** *— nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
2) ***zabytek nieruchomy*** *— nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
3) ***zabytek ruchomy*** *— rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
4) ***zabytek archeologiczny*** *— zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
5) ***instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami*** *— instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
6) ***prace konserwatorskie*** *— działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
7) ***prace restauratorskie*** *— działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*
8) ***roboty budowlane*** *— roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;*
9) ***badania konserwatorskie*** *— działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;*
10) ***badania architektoniczne*** *— działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;*
11) ***badania archeologiczne*** *— działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;*
12) ***historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny*** *— przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
13) ***historyczny zespół budowlany*** *— powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
14) ***krajobraz kulturowy*** *— postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;*
15) ***otoczenie*** *— teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji

nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).

Wymienione w art. 3 pkt 7u.o.z.o.z.**prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8u.o.z.o.z.**roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10u.o.z.o.z.**badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11u.o.z.o.z.**badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art.5u.o.z.o.z.ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Tak więc, ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądany stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

W art. 7u.o.z.o.z.ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez

wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, które wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdą się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, tj. wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków", który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków" mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne, ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia

parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych, ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z art. 17u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

W art. 18 i 19u.o.z.o.z.ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 21 i 22u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecenia konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub

uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z, nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1u.o.z.o.z.wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłużej niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zm.), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109 c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.
Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł81u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);

5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107cu.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107du.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało

przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikła z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609),

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
(Dz. U. 2020 poz. 713)
Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym
(Dz. U. z 2019 r. poz. 511)
Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa
(Dz. U. z 2019 r. poz. 512).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jaki ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2020 poz. 65).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
(Dz. U. 2020 poz. 293).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi, że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4– obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane
(Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
(Dz. U. z 2019 r. poz. 1396ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(Dz. U. 2020 poz. 55).

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony, a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym;

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
(Dz. U. z 2018 r. poz. 1398 ze zm.).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy

stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa", której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.
Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(Dz. U. 2020 poz. 65).

Zgodnie z art. 6 ust. 5i 5a) ustawy o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5ustawy o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (*u.o.p.d.k.*)

(Dz. U. 2020 poz. 194).

Art. 1 ust. 2 u.o.p.d.k. stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. 2019, poz. 917).

Zgodnie z art. 1 ustawy o muzeach, muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego. Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ustawa w art. 3 ustawy o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (u.g.c.w)

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

1) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
2) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

Zgodnie z art. 7 ust. 1u.g.c.w. bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie przekazano zrzeszeniom i organizacjom społecznym, a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 u.g.c.w.).

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (u.d.p.p.w).

(Dz. U. z 2019 r. poz. 688ze zm.).

W art. 19bu.d.p.p.w zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1170).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczpospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020 poz. 282*)*; planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 u.o.z.o.z.);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust.1 u.o.z.o.z. organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 u.o.z.o.z, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów

koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;

- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 u.o.z.o.z.);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 u.o.z.o.z.);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 u.g.n.);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 u.o.z.o.z.). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;

- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

1) *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc* (1962);
2) *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne* (1968), *Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym* (1972);
3) *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych* (1976);
4) *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie" (1976);
5) *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru* (1989);
6) R*ekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011).

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011), wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”.

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. U. C 326 z 26.10.2012). Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczpospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Poprzedni Krajowy program

ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwalony na lata 2014-2017 przestał obowiązywać 31 grudnia 2017 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	**Kierunek działania**: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełno sprawnościami.
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	**Kierunek działania**: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2022–2025, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego http://samorzad.nid.pl, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,

- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4**. planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	**Kierunek działania**: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	**Kierunek działania**: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	**Kierunek działania**: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.

	3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	**Kierunek działania**: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.	
		Zadania:
	3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.
W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.1.3. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie zdiagnozowano Obszar Polski Wschodniej, do której zalicza się województwo lubelskie, jako obszar z niskim potencjałem rozwojowym w skali europejskiej, ze słabymi i niezaangażowanymi w krajowe procesy rozwojowe ośrodkami miejskimi i należący do najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej. Największe miasta regionu są zbyt słabe, aby znacząco oddziaływać (za pomocą procesu rozprzestrzeniania się czynników rozwoju) na procesy rozwojowe całego obszaru oraz poszczególnych województw.

4.1.4. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie

ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska 2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, i, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku).

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku) przyjęta została uchwałą Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 24 czerwca 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. Uchwałą nr IV/96/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 11 marca 2019 r. przystąpiono do aktualizacji Strategii oraz opublikowano jako załącznik do wymienionej Uchwały „Zasady, tryb i harmonogram aktualizacji „strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)". Celem generalnym prowadzonych prac jest opracowanie strategii województwa lubelskiego z horyzontem obowiązywania do 2030 roku uwzględniającej założenia nowego okresu programowania UE na lata 2021-2027 i wymóg spójności z nowymi dokumentami szczebla krajowego.

W strategii za najważniejsze potencjały województwa między innymi uznano walory krajobrazu, które wraz z dziedzictwem kulturowym mogą służyć do rozwijania turystyki. Przyjmuje się, że Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego, dlatego w obszarze kultury wyznaczono cel strategiczny nr 4: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu*. Dla jego realizacji wskazano cel operacyjny 4.3: *Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej,* między innymi poprzez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączania jej do programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz

stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. W ramach tego celu operacyjnego wskazano 6 kierunków działań w perspektywie do 2020 roku, (jeden cel do 2030 roku):

1. Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.
2. Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmacnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli (w perspektywie do 2030 roku).
3. Wspieranie organizacji prowadzących działalność promującą tradycje regionu oraz jego szanse rozwojowe.
4. Stymulowanie podejmowania i wspieranie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (np. odtwarzania tradycji) przez społeczności lokalne.
5. Kompleksowe i systemowe oznakowanie tras turystycznych i dziedzictwa kulturowego regionu.
6. Powołanie regionalnego forum terytorialnego.

Historyczne uwarunkowania spowodowały, że region lubelski nie wykształcił silnego poczucia więzi regionalnej i poczucia tożsamości. Podejmowane inicjatywy kulturalne i edukacyjne powinny służyć wzmocnieniu świadomości przynależności do Lubelszczyzny i poczucia regionalnej identyfikacji, przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności wewnątrz regionu. Współpraca samorządów lokalnych jest jednym z istotnych kierunków poprawy ich funkcjonowania i podejmowania zadań przekraczających możliwości poszczególnych jednostek.

Wśród podmiotów uczestniczących w realizacji celu dokument wymienia: samorządy lokalne; organizacje pozarządowe, w tym m. in. lokalne grupy działania, instytucje edukacyjne, przedsiębiorców i ich organizacje, instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe.

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyszczególniono szereg obszarów strategicznych interwencji (OSI), wśród których gmina Ostrówek zaliczana jest do Obszaru Ochrony i Kształtowania Zasobów Wodnych oraz Obszaru Nowoczesna Wieś.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., i zastąpił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalony 29 lipca 2002 r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywicielskim;
- potencjale turystycznym.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego w Planie (PZPWL) wskazano pasma kulturowe, traktowane jako

wielkoprzestrzenne struktury, które wyznaczono na obszarach koncentracji potencjału kulturowego, pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej. Gmina Ostrówek znalazła się w paśmie nadwieprzańskim obejmującym obszary doliny rzeki Wieprz rozciągające się od Kocka do Dęblina.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Gmina Ostrówek została zaliczona do: wiejskich obszarów funkcjonalnych uczestniczących w procesach rozwojowych, obszaru funkcjonalnego Dolny Wieprz.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu" oraz „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny", które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu	
Cel operacyjny 1	Ochrona zabytków **materialnych** i opieka nad zabytkami **materialnymi.**
Działanie 1.	Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 2.	Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 3.	Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów poprzemysłowych, powojskowych oraz obiektów archeologicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 5.	Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
Adresat działania:	Działanie skierowane do gmin i powiatów oraz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
Działanie 6.	Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego posiadających zabytki.
Działanie 7.	Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do muzeów i organizacji o charakterze para muzealnym, odbiorców oferty kulturalnej tych instytucji
Cel operacyjny 2	Ochrona **niematerialnego** dziedzictwa kulturowego.
Działanie 1.	Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.

Adresat działania:	Działanie skierowane do środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego.
Działanie 2.	Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu, grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych.
Działanie 3.	Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, zespołów artystycznych, animatorów i twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, twórców kultury.
Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, szkół, instytucji oświatowych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 2.	Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.

Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, szkół, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 3.	Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do ośrodków naukowych i uczelni, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, środowiska naukowego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, szkół, środków masowego przekazu.
Cel operacyjny 2	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, instytucji kultury, środowiska naukowego, środków masowego przekazu, organizacji turystycznych.
Działanie 2.	Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, instytucji kultury.
Działanie 3.	Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu, instytucji naukowych.
Działanie 5.	Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.

Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.
Działanie 7.	Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środki masowego przekazu, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego na lata 2012-2016

Do chwili obecnej nie uchwalono nowego Programu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego został przyjęty uchwałą Nr XX/138/12 Rady Powiatu w Lubartowie z dnia 9 października 2012 r. i został opracowany na okres 4 lat, tj. na lata 2012-2016.

Wśród najważniejszych celów strategicznych w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego wymieniano:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- zainteresowanie władz samorządowych szczebla gminnego problematyką ochrony szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

Kierunki i zakres działań dla realizacji celów Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016, które należy przytoczyć z racji ich aktualności to:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający

trwałe zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych;

2) wydawanie przez Starostę Lubartowskiego na wniosek Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub – o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe – wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez Starostę Lubartowskiego na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest ten obiekt. (art. 50 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
3) ustanawianie przez Starostę Lubartowskiego na wniosek Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków. Zgodnie z art. 102 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami społecznym opiekunem zabytków może być osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niekaralna, posiadająca wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Funkcję społecznego opiekuna zabytków może sprawować też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zadaniem społecznych opiekunów zabytków jest podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz współdziałanie w tym zakresie ze Starostwem oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
4) współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w Powiecie;
5) umieszczanie przez Starostę w uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie;
6) współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych:
    a) ustalenie z właścicielami obiektów możliwości i zasad ich udostępniania,
    b) informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskiwania środków na odnowę zabytków;
7) upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych Powiatu oraz jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu;
8) wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury.

4.3.2. Program Rozwoju Powiatu Lubartowskiego na lata 2015-2022

Program Rozwoju Powiatu Lubartowskiego na lata 2015-2022 został przyjęty uchwałą Nr XII/85/15 Rady Powiatu w Lubartowie z dnia 29 grudnia 2015 r. Jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań.

W Programie określono misję Powiatu Lubartowskiego do 2022 roku: „*Kreowanie zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego zapewniającego odpowiedni poziom i jakość życia mieszkańców w oparciu o potencjał rozwojowy, zasoby i walory powiatu, rozwój infrastruktury*

oraz partnerską współpracę i efektywną promocję". W koncepcji zrównoważonego rozwoju za wartości równorzędne uznaje się wartości społeczeństwa, gospodarki i środowiska naturalnego bez dominacji żadnego z tych trzech elementów.

Dla osiągnięcia celu wyznaczono 8 celów strategicznych, z których, z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego, najistotniejsze to:

Cel 5: Zwiększenie atrakcyjności powiatu.

Kierunki działań operacyjnych:

- Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego.
- Promowanie istniejących szlaków turystycznych.
- Budowa ścieżek rowerowych.
- Zwiększenie roli i znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego.
- Stworzenie nowej koncepcji promocji kultury i życia kulturalnego Powiatu w kontekście zmiany siedziby Młodzieżowego Domu Kultury (wzbogacenie oferty programowej o imprezy promujące dziedzictwo regionu).
- Propagowanie twórczości ludowej i rękodzieła podczas cyklicznych imprez kulturalnych m.in.: „Powiatowego Przeglądu Dokonań Twórczych", „Biesiada Czerwcowa", „Dożynki Powiatu Lubartowskiego".
- Wydawanie publikacji zawierającej informacje na temat imprez kulturalnych, sportowych i społecznych.
- Promocja powiatu oraz współpraca powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

4.3.3. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Lubartowskiego na lata 2018–2020 z perspektywą do 2024 roku

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu lubartowskiego na lata 2018–2020 z perspektywą do 2024 roku został przyjęty uchwałą Nr XXXII/218/18 Rady Powiatu w Lubartowie z dnia 26 marca 2018 r. Jest dokumentem kompleksowo ujmującym problematykę ochrony środowiska na terenie powiatu lubartowskiego. W dokumencie nie ma bezpośrednich odniesień dotyczących dziedzictwa kulturowego jednakże na terenie gminy znajdują się udokumentowane zasoby geologiczne piasków i żwirów, których ewentualna eksploatacja będzie musiała się wiązać ze szczególną ochroną znajdujących się na terenie gminy zabytków archeologicznych.

4.3.4. Inicjatywy lokalne

Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem".

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania o nazwie „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" jest zrzeszeniem osób fizycznych oraz osób prawnych o celach niezarobkowych, swoim działaniem obejmującym gminy: Abramów, Firlej, Jeziorzany, Kamionka, Kock, Lubartów – gm. wiejska, Michów, Niedźwiada, Ostrówek i Serniki.

Celem działalności Stowarzyszenia jest, między innymi:

- opracowanie i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) Lokalnej Grupy Działania (LGD) „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" dla obszaru gmin: Abramów, Firlej, Jeziorzany, Kamionka, Kock, Lubartów – gmina wiejska, Michów, Niedźwiada, Ostrówek, Serniki,
- działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich,
- wsparcie działalności wspomagającej rozwój wspólnot, społeczności lokalnych i aktywizację ludności wiejskiej oraz budowę społeczeństwa obywatelskiego,
- wspieranie edukacji ekologicznej i aktywności proekologicznej mieszkańców obszaru LGD,
- promowanie produktów lokalnych,
- promocja działań partnerskich w ramach współpracy trójsektorowej (organizacje pozarządowe, samorządy, przedsiębiorcy),
- polepszanie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja,
- wspieranie poprawy jakości i warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich poprzez upowszechnianie: kultury fizycznej, sportu, turystyki, ochrony zdrowia i bezpieczeństwa,
- zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców,
- rozwijanie tożsamości społeczności wiejskiej, poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich,
- promocję obszarów wiejskich położonych na terenie działania LGD.

W ramach współpracy z LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" zrealizowano następujące działania promocyjne, takie jak: wydanie przewodnika rowerowego i przewodnika turystycznego oraz organizowanie imprez kulturalnych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Ostrówek

Na terenie gminy Ostrówek obowiązują następujące, niżej wymienione miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

UCHWAŁA RADY GMINY OSTRÓWEK:	ZASIĘG PLANU	
Uchwała Nr XXI/111/2005 Rady Gminy Ostrówek z dnia 28 czerwca 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru funkcjonalnego Regionalnego Portu Lotniczego „Lublin – Niedźwiada" na terenie gminy Ostrówek	Obejmuje teren oznaczony na rysunku planu.	Plan został zmieniony Uchwałą Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014
Uchwała Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru funkcjonalnego Regionalnego Portu Lotniczego „Lublin-Niedźwiada" na terenie gminy	

	Ostrówek uchwalonego Uchwałą Nr XXI/111/2005 Rady Gminy Ostrówek z dnia 28 czerwca 2005 r.	
Uchwała Nr XXXVII/204/2018 Rady Gminy Ostrówek z dnia 12 października 2018 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice w części dotyczącej jednostki strukturalnej L - Leszkowice	Zmiana dotyczy pojedynczych działek oznaczonych na rysunku planu	zmiana miejscowego planu przyjętego Uchwałą Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014 r.
Uchwała Nr XXXVII/205/2018 Rady Gminy Ostrówek z dnia 12 października 2018 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice w części dotyczącej jednostki strukturalnej S – wielofunkcyjnej strefy rozwoju przedsiębiorczości wraz z jej sąsiedztwem.	Zmiana dotyczy terenu oznaczonego na rysunku planu	zmiana miejscowego planu przyjętego Uchwałą Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014 r.

Poniżej zostały wymienione te miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znalazły się zapisy dotyczące zasad ochrony dóbr kultury, które zostały przytoczone w pełnym brzmieniu Uchwały Rady Gminy.

Uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice
(Uchwała Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014 r.)

Wymienioną uchwałą został zmieniony Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru położonego w granicach obszaru funkcjonalnego Regionalnego Portu Lotniczego „Lublin – Niedźwiada" na terenie gminy Ostrówek leżący w całości w granicach miejscowości Leszkowice

§ 7

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

1. Obejmuje się ochroną planistyczną obiekty zabytkowe wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków:
   1) Kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP i św. Jana Chrzciciela, oznaczony na rysunku planu symbolem L1 UK;
   2) Cmentarz parafialny, oznaczony na rysunku planu symbolem L1 ZC;
   3) Kapliczkę przydrożną – przy drodze Ostrówek – Leszkowice.
2. W stosunku do zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków obowiązują ustalenia przepisów odrębnych w zakresie warunków prowadzenia prac inwestycyjnych oraz:
   1) nakaz użytkowania gwarantującego zachowanie i utrzymanie zabytku;
   2) nakaz zagospodarowania terenów otaczających zabytek w sposób umożliwiający wyeksponowanie go krajobrazie;
   3) nakaz prowadzenia działań mających na celu podnoszenie jakości funkcjonalnej i technicznej obiektów.
3. Oznaczone na rysunku planu stanowiska archeologiczne oraz obszary koncentracji stanowisk archeologicznych podlegają ochronie konserwatorskiej w zakresie warunków prowadzenia prac ziemnych, a także wznoszenia budowli, którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenia naturalnego ukształtowania terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

4. Odkrycie w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym zobowiązuje inwestora do podjęcia stosownych działań określonych przez przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków.
5. Ochronie podlega cmentarz, dla którego obowiązuje utrzymanie funkcji, zachowanie historycznych nagrobków, alejek i drzewostanu.
6. Zaleca się utrzymanie kapliczek i krzyży przydrożnych wraz z małą architekturą, jako element identyfikacji przestrzennej

Uwaga: Zgodnie z obowiązującymi obecnie standardami konserwatorskimi w odniesieniu do zabytków archeologicznych stosuje się zapisy odnoszące się do indywidualnie objętych ochroną stanowisk archeologicznych określanych jako nieruchome zabytki archeologiczne i stosuje się pojęcie „w granicach zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków”.

Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice w części dotyczącej jednostki strukturalnej L - Leszkowice
(Uchwała Nr XXXVII/204/2018 Rady Gminy Ostrówek z dnia 12 października 2018 r.)

W tekście Uchwały zmieniającej część Miejscowego Planu Zagospodarowania przyjętego Uchwałą Nr XXXIX/214/2014 Rady Gminy Ostrówek z dnia 7 listopada 2014 r. brak jest odniesień dotyczących zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej pomimo, iż w zasięgu zmiany znalazło się stanowisko archeologiczne Leszkowice 71-82/13-13

Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice w części dotyczącej jednostki strukturalnej S – wielofunkcyjnej strefy rozwoju przedsiębiorczości wraz z jej sąsiedztwem
(Uchwała Nr XXXVII/205/2018 Rady Gminy Ostrówek z dnia 12 października 2018 r.)

Wymienioną uchwałą został zmieniony Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru położonego w granicach miejscowości Leszkowice. Poniżej przytoczony jest zapis z uchwalonego planu, w którym znalazły się zapisy dotyczące zasad ochrony dóbr kultury: stanowisk archeologicznych:

4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Oznaczone na rysunku planu stanowiska archeologiczne podlegają ochronie konserwatorskiej w zakresie warunków prowadzenia prac ziemnych, a także wznoszenia budowli, którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenia naturalnego ukształtowania terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Ostrówek na lata 2016-2030

Uchwałą nr XXII/126/2016 Rady Gminy Ostrówek z dnia 29 grudnia 2016 przyjęto do realizacji Strategię Rozwoju Gminy Ostrówek na lata 2016-2030.

Misją Gminy Ostrówek do 2030 roku jest zapewnienie trwałego, zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego gwarantującego poprawę warunków i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury, stworzenie warunków do inwestowania oraz rozwój

turystyki,
w oparciu o zasoby, skuteczną promocję oraz aktywność społeczną i gospodarczą mieszkańców.

Wizja Gminy Ostrówek.

Gmina Ostrówek w roku 2030 to rozwinięty społecznie i gospodarczo obszar, przyjazny dla mieszkańców, turystów i inwestorów, z rozwiniętą infrastrukturą, pielęgnujący środowisko naturalne, przyrodę oraz dziedzictwo kulturowe i historię.

Celem generalnym Strategii Rozwoju Gminy Ostrówek jest:
„Zapewnienie trwałego, zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego gwarantującego poprawę warunków i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury, stworzenie warunków do inwestowania oraz rozwój turystyki, w oparciu o zasoby, skuteczną promocję oraz aktywność społeczną i gospodarczą mieszkańców".

Aby ten cel mógł być zrealizowany, należy podjęć działania w następujących obszarach priorytetowych:

I. Infrastruktura.
II. Gospodarka.
III. Społeczność lokalna.

W obszarze priorytetowym Infrastruktura wyznaczono, między innymi Cel Strategiczny VI:

- Rozwój infrastruktury kulturalnej i poprawa jakości dziedzictwa kulturowego.

Dla realizacji tego celu wyznaczono następujące Cele operacyjne:

a) budowa, przebudowa, modernizacja oraz wyposażenie obiektów służących działalności kulturalnej,
b) rewitalizacja i odnowienie lokalnych zabytków i pomników historycznych,
c) tworzenie miejsc pamięci historycznej oraz służących kultywowaniu tradycji i dziedzictwa kulturowego,
d) budowa obiektów widowiskowych z zapleczem kulturalno-oświatowym.

W obszarze priorytetowym Gospodarka wyznaczono, między innymi Cel Strategiczny XI:

- Rozwój turystyki i poprawa atrakcyjności turystycznej gminy poprzez wykorzystanie zasobów i dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Dla realizacji tego celu wyznaczono następujące Cele operacyjne:

a) stworzenie spójnego systemu promocji gminnych atrakcji turystycznych i rekreacyjnych,
b) budowa parkingów i miejsc postojowych w miejscach atrakcyjnych turystycznie,
c) wyznaczenie tras turystycznych,
d) stworzenie systemu informacji turystycznej,
e) wsparcie tworzenia infrastruktury turystycznej, w tym miejsc wypoczynku poprzez współorganizację szkoleń, udzielanie informacji i doradztwa,
f) Wypracowanie zasad stałej współpracy z instytucjami i firmami zajmującymi się turystyką i wypoczynkiem w celu promocji oferty turystycznej gminy,
g) Wspieranie mieszkańców wsi w tworzeniu gospodarstw agroturystycznych poprzez promocję, informację oraz doradztwo.

Określone w Strategii cele są zbieżne z celami założonymi do realizacji w ramach niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek na lata 2020-2024.

5.1.3. Programu Ochrony Zabytków na terenie Gminy Ostrówek

Gmina Ostrówek posiadała Program Ochrony Zabytków na terenie Gminy Ostrówek uchwalony przez Radę Gminy Ostrówek Uchwałą Nr VII/41/07 z dnia 28 sierpnia 2007 r. Program ten został

wykonany przed 2010 rokiem, kiedy to nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła 4 letnie okresy obowiązywania Programów i nałożyła na Wójta Gminy obowiązek wykonywania sprawozdań z realizacji Programu w cyklach 2 letnich.

W Programie określono najważniejsze zadania do realizacji przez Gminę Ostrówek, tj.:

1. Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są także inicjatywy jak tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mającej na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym. Utworzenie na terenie szkół izb regionalnych gromadzących przedmioty z przeszłości.
2. Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innymi w planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie wysokości zabudowy jej charakteru i funkcji a także ochrony wyznaczonych obszarów, budynków. Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych i wystroju.
3. Pozyskanie od Skarbu Państwa na własność gminy działki gruntu w Zawadzie na której położony jest cmentarz kolonistów niemieckich
4. Opracowanie w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planu renowacji nagrobków cmentarza w Zawadzie.
5. Oznakowanie terenu cmentarza kolonistów niemieckich w Żurawińcu -Kolonii po uzgodnieniu z właścicielami gruntów.
6. Wydzielenie co rocznie w budżecie gminy środków finansowych na ochronę zabytków z przeznaczeniem najwcześniej na renowację nagrobków ich poszanowania jako świadectwo współistnienia na tych terenach i wzajemnego przenikania się narodów polskiego i niemieckiego.
7. Prezentacja na stronie internetowej gminy walorów krajobrazowych z wyeksponowaniem zabytków.
8. Pomoc mieszkańcom gminy w wyszukiwaniu i pisaniu programów na pozyskanie środków finansowych z funduszy unijnych.
9. Zapisanie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego szczegółowych ustaleń w zakresie działań inwestycyjnych właściwych z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno – przyrodnicza gminy Ostrówek

Gmina Ostrówek położona jest w północnej części Powiatu Lubartowskiego. Graniczy z gminami Niedźwiada, Lubartów, Firlej i Kock powiatu lubartowskiego oraz Czemierniki powiatu radzyńskiego oraz Siemień powiatu parczewskiego. Gminazajmuje powierzchnię 89,99 km^2

Teren gminy leży na pograniczu dwu mezoregionów: Wysoczyzny Lubartowskiej i Pradoliny Wieprza. Wysoczyzna Lubartowska - zajmuje przestrzeń pomiędzy Pradoliną Wieprza, a lessową krawędzią Wyżyny Lubelskiej. Pradolina Wieprza - obejmuje dolny bieg tej rzeki oraz jej dopływu Tyśmienicy.

Wysoczyzna Lubartowska to zdenudowana równina morenowa ze żwirowymi ostańcami form lodowcowych, położona na wysokości 170 – 180 m n.p.m., której wschodnią część przecina z płd-wsch na płn-zach dolina Wieprza. Na Wysoczyźnie występują dwa rodzaje gleb: pochodzenia

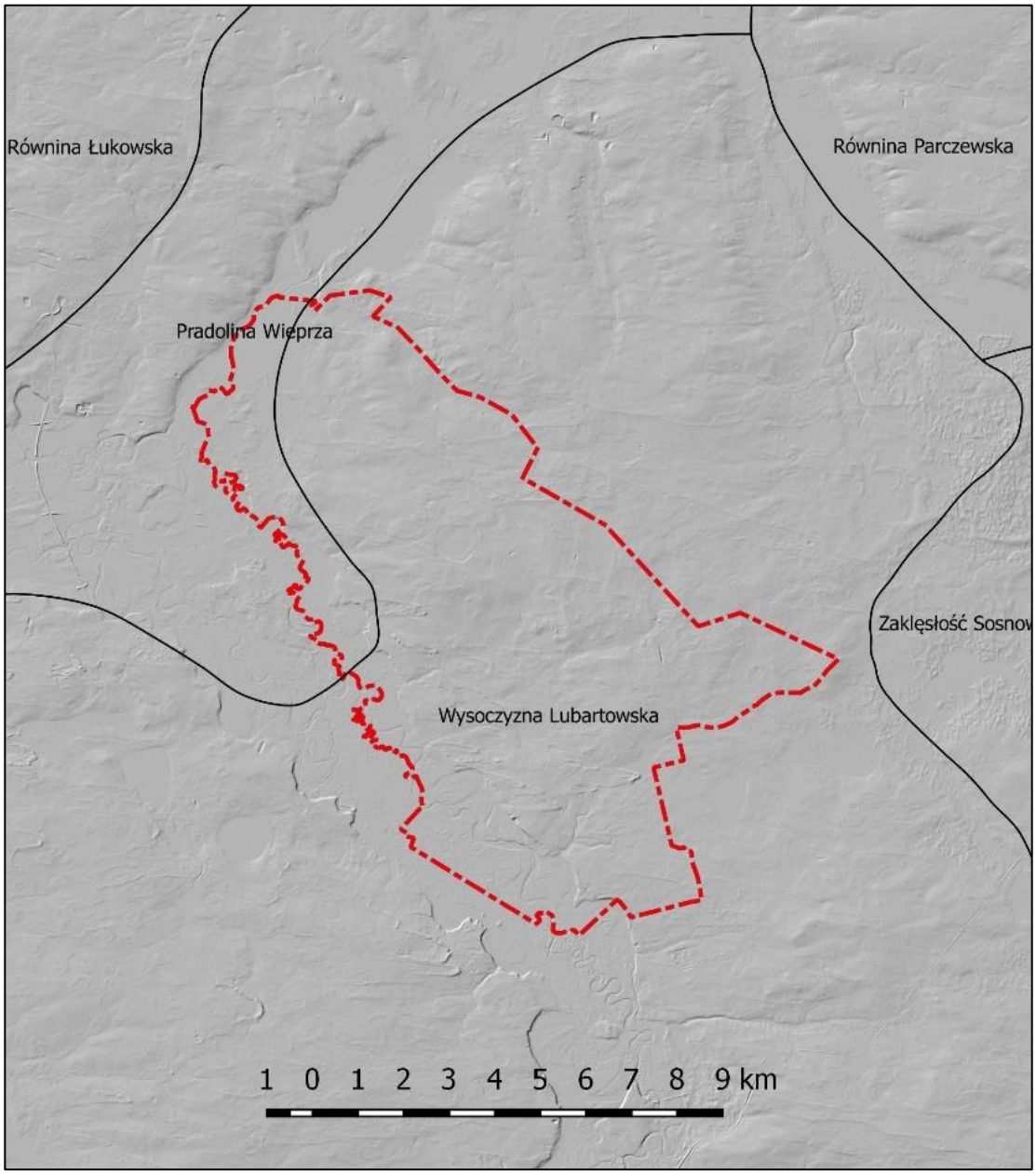

hydrogenicznego gleby bagienne, mułowe i torfowe, które występują przede wszystkich w dolinie Tyśmienicy oraz gleby płowe (pseudobielicowe) wytworzone z piasków naglinionych i glin zwałowych. Generalnie są to gleby słabe. Mezoregion Pradolina Wieprza zajmuje dolny bieg rzeki wraz z dopływem Tyśmienicą. Jest to szerokie na kilka kilometrów obniżenie dolinne oddzielając leżącą na południu Wysoczyznę Lubartowską od pozostałych wysoczyzn południowopodlaskich. Na jej terenie występują głównie gleby pochodzenia napływowowego, przede wszystkich mady nanoszone szczególnie obficie w okresie wylewów rzeki. Mady podlegają ciągłemu przeobrażaniu wskutek zmiany koryta meandrujących rzek. Drugim typem gleb w Pradolinie Wieprza sa gleby hygrogeniczne: bagienne, mułowe i torfowe, występujące przede wszystkim we fragmentach doliny Tyśmienicy i Wieprzyska. Północno-zachodnią część Pradoliny Wieprza zajmują gleby piaszczyste, powstałe w procesach wydmotwórczych.

Na terenie gminy występuje znaczna ilość złóż piasków i żwirów, których eksploatacja może przyczynić się do zniszczenia nieujawnionych stanowisk archeologicznych – tak jak to miało miesjce w przypadku osady pradziejowej w Tarkawicy, której część została bezpowrotnie zniszczona wskutek ekspolatacji piasku. Niezbędnym jest aby wydając pozwolenie na eksplatację kopalin przypomniano o ustawowym obowiązku informowania o znalezionych przedmiotach, co do których istnieje podejrzenie, iż mogą być zabytkami archeologicznymi.

Wschodnia i południowa część gminy znajduje się w granicach obszaru perspektywicznych zasobów złóż węgla kamiennego w Lubelskim Zagłębiu Węglowym1. Dodatkowo południowo - wschodnia część gminy cechuje się największą perspektywicznością obszarów bursztynonośnych.

Położony na północy gminy teren doliny Tyśmienicy został objęty programem Natura 2000 jako obszar specjalnej ochrony ptaków „Dolina Tyśmienicy". Sieć wód powierzchniowych tworzą rzeki: Wieprz oraz jego dopływy: Tyśmienica, Wieprzysko z dopływem oraz Biłka z bezimiennym dopływem. Rzekom towarzyszą liczne starorzecza, będące często zbiornikami wody stojącej oraz system rowów melioracyjnych.

5.2.2. Zarys dziejów obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Ostrówek od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Ostrówek były intensywnie zasiedlane od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas planowanych badań powierzchniowych wykonywanych pod koniec lat 90-tych XX w. i na początku XXI w., a także badań wykopaliskowych. Na przestrzeni dziejów obserwowany jest ścisły związek osadnictwa z siecią hydrograficzną. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są przede wszystkim wzdłuż Wieprza, na krawędzi i tarasach nadzalewowych jego doliny, wzdłuż Tyśmienicy, Biłki oraz bezimiennego cieku będącego dopływem Tyśmienicy.W efekcie badań powierzchniowych w ramach ogólnopolskiej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski, które uwzględniały także wcześniejsze badania oraz luźne znaleziska ujawniono na terenie całej gminy 160 stanowisk, na których zarejestrowano 324 fakty osadnicze. Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia) reprezentuje kultury archeologiczne występujących na Lubelszczyźnie ze szczególnie licznym występowaniem materiału zabytkowego datowanego na neolit, epokę brązu, okres wpływów rzymskich oraz wczesne średniowiecze.

Na wyszczególnionych w tabeli 3.160 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 324 zespoły chronologiczno-funkcjonalnych zabytków (na części stanowisk reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej), a wyszczególnione w tabeli rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z ilością materiału zabytkowego, który wystąpił na powierzchni stanowiska, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę", co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Najliczniej reprezentowane – 170 zespołów, to znaleziska pochodzące z okresu nowożytnego. Drugą grupę stanowią 41 znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza, z których 8 to znaleziska datowane do X w. Są to bardzo cenne znaleziska ponieważ pochodzą z okresu kształtowania się wczesnych organizmów państwowych.

Kolejną najliczniejszą grupę liczącą 38 zespołów stanowią znaleziska datowane przez badaczy na okres średniowieczny, z rozbiciem na średniowiecze (15 zespołów) i późne średniowiecze (23 zespoły). Z okresów pradziejowych najliczniej reprezentowane są znaleziska pochodzące z epoki brązu: 23 zespoły, wśród których wyróżniają się znaleziska z najwcześniejszych faz epoki brązu, tj. znaleziska przypisywane ludności kultury mierzanowickiej (2 znaleziska), kultury trzcinieckiej (11 znalezisk) oraz z późniejszych faz epoki brązu należące do kultury łużyckiej (7 znalezisk). Okres halsztacki - okres lateński reprezentuj 6 znalezisk, z których jedno przypisano na pewno do kultury pomorskiej. Okres rzymski reprezentują 3 znaleziska, z których dwa są przypisane do kultury przeworskiej. Marginalnie reprezentowane są znaleziska z okresu neolitu, bo jedynie 4, z których po jednym znalezisku przypisano do neolitycznych kultur: pucharów lejkowatych, amfor kulistych, ceramiki sznurowej. Na tle nielicznych znalezisk z młodszej epoki kamienia (neolitu) bardzo ciekawie przedstawiają się znaleziska ze starszych okresów epoki kamienia, tj. paleolitu (schyłkowego) 3 znaleziska oraz środkowej epoki kamienia – mezolitu – 4 znaleziska.

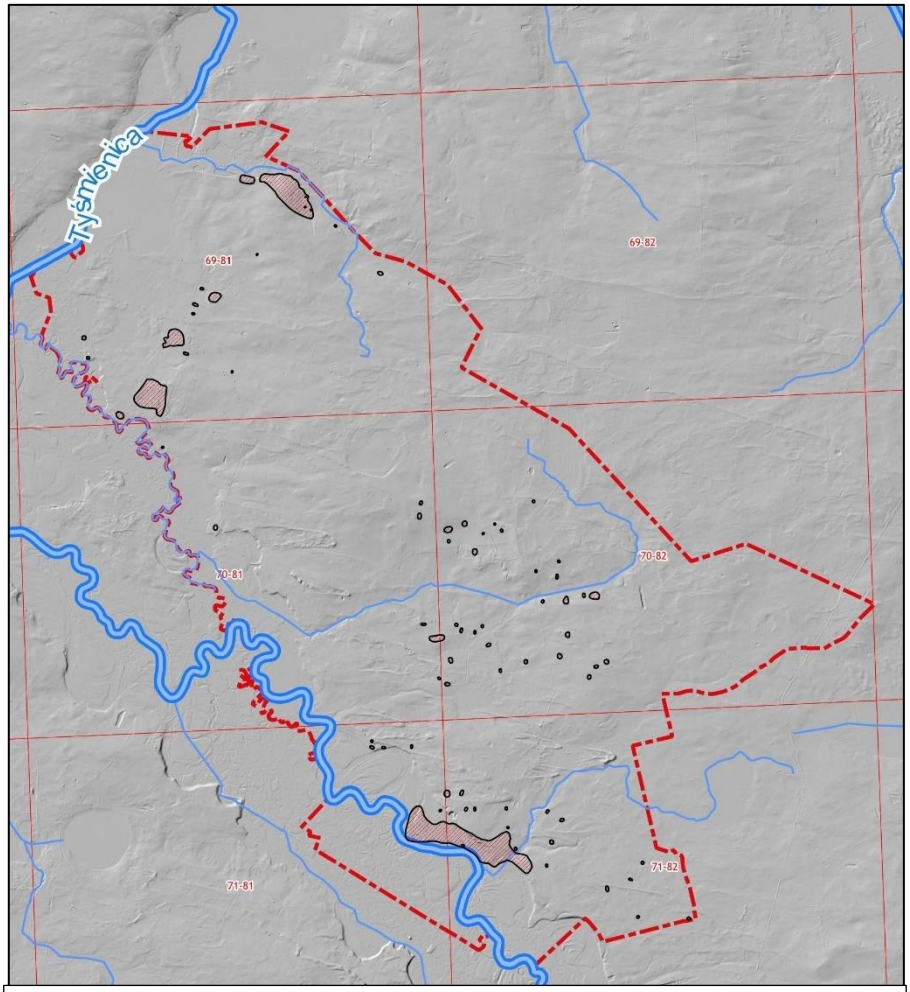

Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w gminie na tle sieci rzecznej

W przypadku materiału zebranego z powierzchni stanowisk bardzo liczną grupę stanowią znaleziska określane przez archeologów jako: „nieokreślone” (25 zespołów), które wraz ze znaleziskami określanymi jako „pradziejowe” (34 znalezisk) stanowią bardzo liczną grupę 59 zespołów, co stanowi prawie 20% znalezisk. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, czy też okresom pradziejowym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych” na ich datowanie.

Z przedstawionej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych można stwierdzić, że tereny gminy Ostrówek były chętnie zasiedlane już od najstarszych okresów pradziejów Polski. Dzięki znaleziskom z tych okresów możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Ostrówek. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków

archeologicznych na pozostałych ziemiach Lubelszczyzny czy też Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit i mezolit – starsza i środkowa epoka kamienia

Najstarsze ślady pobytu człowieka na terenach gminy Ostrówek odkryto na stanowiskach zlokalizowanych na terenie Leszkowic, Tarkawicy i Żurawcu. Sięgają one okresu schyłkowego paleolitu i wiązać je można z kręgiem kultur ludów koczowniczych trudniących się głównie polowaniem na renifery i drobniejszą zwierzynę oraz zbieractwem. Paleolit schyłkowy obejmuje okres późnego zlodowacenia, nieznacznie przekraczając granicę plejstocenu i obejmuje początki holocenu, zamykającym się w przedziale czasowym pomiędzy 14 tysiącleciem p.n.e. do 8 -7 tysiąclecia p.n.e. Pozostałością bytności ludów penetrujących te ziemie są charakterystyczne zabytki krzemienne służące do wyrobu grotów strzał i narzędzi do obróbki skór. Pobyt łowców i zbieraczy z tego okresu, ze względu na charakter gospodarki – sezonowe obozowiska - był krótkotrwały i dlatego znaleziska należą do nielicznych i ubogich.

Okres mezolitu, nazywany środkową epoką kamienia, na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania. Ludność w okresie mezolitu reprezentowała podobnie jak w paleolicie typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobra" natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną, model osadniczy grup ludzkich. Stanowiska z tego okresu ujawniono na polach Leszkowic, Ostrówka-Koloni, Luszawy i Tarkawicy.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi kolonizatorami ziem wchodzących w skład Gminy Ostrówek była ludność rolniczej **kultury pucharów lejkowatych (KPL),** która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na nich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężajną, to jest z zastosowaniem siły zwierząt pociągowych. Kultura pucharów lejkowatych to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Na terenie Gminy Ostrówek jak do tej pory natrafiono na jedno stanowisko ludności tej kultury w Żurawińcu-Kolonii.

Kultura amfor kulistych

Pozostałości kolejnej grupy ludności neolitycznej odkryto na polach Tarkawicy, i prawdopodobnie można je przypisać ludności kultury amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez jej ludność. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o

ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury.

Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej**.** Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Ludność tej kultury posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL. Na terenie gminy Ostrówek odkryto, jak do tej pory, jedno stanowisko związane z tą kulturą w Luszawie, gdzie w 1991 r. podczas budowy wodociągu przypadkowo natrafiono na grób ludności KCSz.

Epoka brązu

Znaleziska z epoki brązu, szczególnie najstarszych faz tej epoki są bardzo licznie rozpoznane na terenie gminy Ostrówek. Na ślady najwcześniejszych osadników związanych z ludnością **kultury mierzanowickiej** z wczesnego okresu epoki brązu natrafiono na dwa stanowiska archeologiczne w Tarkawicy.

Kolejną kulturę archeologiczną z wczesnego okresu epoki brązu na terenach gminy Ostrówek reprezentują relatywnie liczne znaleziska związane z **kulturą trzciniecką** (około 1900 -1000 p.n.e), które zostały zarejestrowane na 11stanowiskach: w Babczyźnie, Leszkowicach (2 stanowiska), Luszawie (2 stanowiska),Tarkawicy (5 stanowisk) i Żurawińcu-Kolonii. Okres największego rozwoju tej kultury przypada na okres 1500 – 1300 l. p.n.e., kiedy to ludność tej kultury zajmuje rozległe obszary międzyrzecza Wisły, Bugu, Sanu po zachodnią Ukrainę. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem. Ludność kultury trzcinieckiej grzebała swoich zmarłych najczęściej w obrządku szkieletowym pod nasypami kurhanów, chociaż występują także groby szkieletowe płaskie, bez nasypu. Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską co nie jest jednoznaczne i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Licznie na terenie gminy Ostrówek reprezentowane są stanowiska ludności **kultury łużyckiej**. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500p.n.e,faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie

swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są także grodziska tej kultury. Ślady związane z pobytem ludności tej kultury odkryto na stanowiskach w Ostrówku, Ostrówku-Kolonii, Tarkawicy, Żurawińcu (3 stanowiska) i Żurawińcu-Kolonii.

Okres lateński

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie gminy Ostrówek znalazły się także datowane na okres lateński – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego, wywodzącymi się z obszarów zamieszkanych przez Celtów. Również do kręgu związanego z tzw. zespołem kultur pól popielnicowych należą występujące na terenie gminy Ostrówek 5 stanowiska przypisywane prawdopodobnie ludności **kultury pomorskiej**, znane z terenów Polski głównie z grobów popielnicowych znajdowanych nie rzadko pod „kloszami" z dużych naczyń glinianych. Na obszarze swojego występowania w zwyczajach pogrzebowych ludności tej kultury występuje obrządek ciałopalny. Jego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzuścu. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kolczykami. Zwyczaj dekorowania popielnic symbolicznymi twarzami ludzkimi zanikł w IV w p.n.e. Popielnice (zazwyczaj 5-6, maksymalnie do 30 sztuk) z popiołami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń. Stanowiska związane ze śladem osadnictwa ludności tej kultury zarejestrowano na terenie Babczyzny (2 stanowiska) i Tarkawicy (3 stanowiska).

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów.

Na terenie Gminy Ostrówek znaleziono 2 stanowiska na terenie Dębicy z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku p.n.e. do V wieku naszej ery, które można było przypisać do **kultury przeworskiej.** Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Dla terenów Polskich byli by to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują, że ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba" tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i z brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Na najstarsze znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza z terenu gminy Ostrówek badacze natrafili na stanowiska w Babczyźnie, Dębicy, Luszawie i Tarkawicy i datują je dość ogólnie jako należące do okresu przed X wiekiem. Brak jest stanowisk datowanych na wcześniejsze fazy wczesnego

średniowiecza. Przez analogie do sąsiadujących obszarów możemy sądzić, że były to osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych ostrokołem.

Późniejsze osadnictwo, do XV w. związane może być już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe majątki szlacheckie zaliczane już do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Pierwsze wzmianki w źródłach pisanych o osadach gminy Ostrówek pochodzą z XIV wieku i dotyczą wsi Leszkowice i Tarkawica, które w XIV w. są wsiami szlacheckimi, a w wieku XV przechodzą na własność królewską. W źródłach XV w. znajdujemy wzmianki o Dębicy wzmiankowanej w dokumencie z 1431 r. oraz Luszawie, notowanej po raz pierwszy w dokumentach z 1444 r. Poniżej podane są informacje o pierwszych wzmiankach w źródłach pisanych o miejscowościach w Gminie Ostrówek. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy (podane są) w porządku alfabetycznym, a dane skąd je zaczerpnięto pochodzą ze źródeł: „*Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany”*, pod red. Kazimierza Rymuta, oraz „*Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu”, Opracował Stanisław Kuraś, „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich”*

ANTONIÓWKA – pierwsza wzmianka w 1884 r. w *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, T. V s. 485 przy okazji opisu wsi Luszawa: „w skład gminy wchodzą” Antoniówka folw., Kamienno Wola, Leszkowice, Luszawa, Ostrówek, Zawda i Żurawiniec.*

BABCZYZNA – po raz pierwszy w źródłach pisanych w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczpospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30. IX 1921 r. (województwo lubelskie wydany w 1925 r.)

CEGIELNIA – po raz pierwszy w źródłach pisanych w 1921 w Skorowidzu miejscowości Rzeczpospolitej Polskiej opracowanym na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z 30. IX 1921 r. (województwo lubelskie wydane w 1925 r.)

DĘBICA– po raz pierwszy wieś pojawiła w1431 jako *Dbouiczayka*, 1470-80 jako *Dambowycza*, 1502 jako *Dambicza*, 1529 *Dąmbycza*, 1626 *Dębica*. Własność królewsko - szlachecka. W 1431 Bogusz z D. procesuje się ze Świętosławem Zelaznym [z Miłkowa] o w. Tarkawicę. W1487 Kazimierz Jagiel. zezwala Andrzejowi Milanowskiemu na wykupienie D. i 1/2 Tarkawicy z rąk Jana Zawiszyca. 1489 Mikołaj [Firlej] z Dąbrowicy odsprzedaje dobra D. i Tarkawica Mikołajowi z Ostrowa star. lub. za 800 grz. W 1502 król Aleksander oświadcza, że jeśli nie wypłaci do Zielonych Świąt Maciejowi i Marcinowi Ziółkowskim 200 grz. i 130 fl. węgr., da im wwiązanie w D. i 1/2 Tarkawicy. 1504 sąd ziemski lub. zaświadcza, że Mikołaj Firlej z Dąbrowicy star. lub. zadośćuczynił Maciejowi i Marcinowi Ziółkowskim za powyższy zapis. 1508 Zygmunt I zezwala Mikołajowi z Dąbrowicy wojewodzie lub. na przeniesienie na wieś król. D. zapisu .100 grz. posagu i wiana Małgorzaty Ż. Jana Gorajskiego. 1508-9 Zygmunt I nadaje Mikołajowi Firlejowi wojewodzie lub. w dziedziczne posiadanie w. D. i 1/ 2 Tarkawicy, dzierżone przez niego jako tenuta, których jego przodkowie mieli być

dziedzicami. Dokumenty z 1531 r. poświadczają pobór podatku z 3 łanów, a z 1529 r. dziesięcina z folwarku była wypłacana plebanowi w Czemiernikach, a z reszty wsi biskupowi.

JELEŃ – po raz pierwszy w 1899 w Katalogu duchowieństwa w diecezji lubelskiej za rok 1870.

KAMIENOWOLA – po raz pierwszy wieś pojawiła w dokumencie z 1563 jako *Kamiona wola*, z 1580 jako *Wola Kamionowa*, *Wolka Kamionowa*,z 1603 jako *Wola Kamionowa*,

LESZKOWICE - po raz pierwszy wieś pojawiła w dokumencie z1317 jako *Leszkowic*e, Z 1330 jako Lieskowicze, Z 1431 jako *Lestcowicze*, Z 1473 jako *Leschkovicze*,
Własność w XIV w. szlachecka, w XV w. królewska. W1317-30 dz. br. Dzierżko i Ostasz z Bejsc i Mełgwi. 1369 dz. Katarzyna wd. po Ostaszu stolniku krak., ich ss. Eustachy i Jarosław. 1416-31 i 1461 Trajan [dz.?, tenut.] z L. 1473 Kazimierz Jagiel. zapisuje Mikołajowi Bielawskiemu swemu dworzaninowi 40 i 50 grz. na w. L. i Serock.Kazimierz Jagieł. zapisuje Mikołajowi Dobrzelińskiemu 100 grz. na w. L. i Serock. 1502 król Aleksander zezwala Janowi Bielawskiemu z Dobrzelina [z. łęczycka] zapisać ż. Małgorzacie z Brzeźna 500 grz. posagu i wiana na w. L. i sołectwie w Serocku. 1503 król Aleksander zezwala Janowi Bielawskiemu z Dobrzelina zapisać ż. Małgorzacie z Podborohodzic 1000 grz. posagu i wiana na w. L. i Serock z sołectwem. 1504 król Aleksander zezwala Janowi Ossoliński emu swemu dworzaninowi na przyjęcie zastawu w. L. i Serock od Jana Bielawskiego. 1509 Zygmunt I zezwala Mikołajowi Firlejowi z Dąbrowicy zastawić trzymaną w tenucie w. L. Janowi Milanowskiwmu . 1510 Andrzej Ossoliński zapisuje Mikołajowi Firlejowi 100 fl. na w. L. 1514 Zygmunt I zezwala Krzesławowi Lanckorońskiemu na wykupienie w. L. i Serock z rąk Andrzeja, Prokopa i in. br. Ossolińskich. 1516 Zygmunt I zezwala Mikołajowi Firlejowi wojewodzie sand. na Wykupienie w. L. z rąk Andrzeja, Jana, Stanisława i Jakuba Ossolińskich.

LUSZAWA – po raz pierwszy wieś pojawiła w dokumencie z 1444 jako Lusawa, z 1447 jako *Luschawa*, z1461 jako*Luschowa*, z 1470-80 jako *Lusszawa*, *Lyusschawa*. z 1512 jako *Lyvsawa*. Własn. kośc. 1444-5 Jan [tenut., wójt?] z L. 1447 dzies. bpowi Ok. poł. XV w. dzies. plebanowi w Kocku. 1461 granice z Sułoszynem.1470-80 cz. wójta z Kocka: 2 łany kmiece, młyn; cz. klucza kockiego: Folwarku, karczmy, zagród nie ma, 4 łany kmiece, pańszczyzna wg rozkazu. Dziesięcina z całej wsi biskupowi krakowskiemu. 1529 dziesięcina z ról młyńskich i 1 kmiecia prepozytowi szpitala w Kocku, z reszty wsi biskupowi.

OSTRÓWEK – po raz pierwszy wieś pojawiła w 1902 r., kiedy to erygowano parafię w Ostrówku.

TARKAWICE – po raz pierwszy wieś pojawiła w dokumencie z 1317 jako *Tharkawice kop.*, z 1330 jako *Tharcawicze kop*., z 1414 jako Tharcouicze, z 1431 jako *Tarchawka Jasionka*.Własn. szlachecka./kościelna/królewska. 1317 i 1330 Władysław Łokietek przenosi na pr. średzkie 1/ 2 W. T. należącą do br. Dzierżka i Ostasza z Dąbrowicy i Mełgwi. 1414 dz. Jan. 1431 Bogusz z Dębowicy ze Swiętosławem Żelaznym z Miłkowa o w. T. 1447 sąd polubowny przyznaje bpowi dziesięcinę snopową m. in. z T. w sporze

	z plebanem z Kocka. Poł. XV dziesięcinę plebanowi kockiemu. 1461 cz. bpa płckiego, graniczy z Sułoszyncm. 1470-80 własność po połowie król i bpa płockiego. Folwarku, młyna, karczmy nie ma. 7 łanów kmiecych. Kmiecie biskupa płacą po 1 wiard., odrabiają wg rozkazu. Dziesięcinę snop. z całej wsi wart. do 5 grz. oraz konopne po 4 kury z ł. bpowi krak. Granice z Bełczącem, Dębowicą i Serockiem. 1505 król Aleksander zezwala Mikołajowi Firlejowi star. lub. zastawić w. T. należącą do star. lub. za 100 fI. Maciejowi Żółkiewskiemu.
ZAWADA – ŻURAWINIEC –	Pierwsza wzmianka z 1864 r. jako wydzielony folwark miejscowości Ostrówek. pierwsza wzmianka w 1884 r. w *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, T. V s. 485 przy okazji opisu wsi Luszawa: „w skład gminy wchodzą" Antoniówka folw., Kamienno Wola, Leszkowice, Luszawa, Ostrówek, Zawda i Żurawiniec.*

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Ostrówek powiela sytuację zaobserwowaną także na pozostałych terenach województwa lubelskiego. Bardzo niewiele jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. dotyczących osadnictwa na tych terenach, a według historyków jedynie 1/6 osad wyłania się z mroków historii. Historycy wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonałe źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest *Liber beneficiorum* Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki. Najpełniejsze dane dotyczące osadnictwa interesujących nas terenów przynoszą późniejsze źródła o charakterze fiskalnym: *Liber Retaxationum* z 1529 r. i Rejestry poborowe z lat 1531 i 1533. Nieocenionym źródłem wiedzy o mieszkańcach są księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Ostrowie Lubelskim. Postanowienia Soboru Trydenckiego (1543-1546) nakazały, aby księgi zawierały imię dziecka, datę chrztu, imiona rodziców, imiona rodziców chrzestnych i imię szafarza chrztu. Nakaz ten wprowadzono w 1593 przez synod diecezjalny krakowski. Dzięki temu księgi stanowią jedne z głównych źródeł historycznych w badaniach demograficznych, genealogicznych, socjologicznych czy też dotyczących nazewnictwa.

Ważną arterią komunikacyjną była rzeka Wieprz, a bliskość przebiegającego z Łucki przez Serniki do Ostrowa Lubelskiego traktu litewskiego, łączącego Kraków z Wilnem sprzyjała rozwojowi gospodarczemu, choć z drugiej strony bliskość ta spowodowała, że zawieruchy wojenne XVII i XVIII nie oszczędziły okolic Lubartowa, a więc zapewne i terenów dzisiejszej gminy Ostrówek. Powstanie Chmielnickiego w 1648 r. kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami, Tatarami, Rosjanami Szwedami, Węgrami i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. Kolejną falę zniszczeń przyniosła wojna północna 1712-1717, podczas jej działań całkowitemu zniszczeniu uległ Ostrów i okoliczne wsie.

Pod koniec XVIII w. na będące pod zaborem Rosyjskim ziemie Polskie zaczęli napływać koloniści niemieccy. Kolonizacja ta na początku XIX w. miała ścisły związek z sytuacją społeczno-gospodarczą na terenie Królestwa Polskiego, gdzie istniała potrzeba zasiedlenia pustek i nieużytków. W późniejszych latach miała związek z przemianami na terenie Prus związanymi z koncentracją ziemi i ubożeniem znacznej części mieszkańców wsi. Biedniejsi chłopi z terenu Prus i innych części

Królestwa skłonni byli do migracji na tereny ziem zaboru rosyjskiego, z uwagi na tańszą ziemię. Dodatkowo koloniści korzystali z różnych przywilejów: zwalniano ich ze służby wojskowej, opłat celnych, czasowo z płacenia czynszu. Po reformie uwłaszczeniowej 1864 r. w zaborze rosyjskim kolonizacja niemiecka na terenie ziemi lubartowskiej uległa nasileniu. W powiecie lubartowskim w II połowie XIX w. było 29 kolonii z ludnością niemiecką. Lata 70-te XIX w. to szczytowy moment kolonizacji na tym terenie. Część kolonistów w okresie późniejszym przeniosła się na Wołyń. Na terenie Gminy Ostrówek po kolonistach niemieckich pozostały ślady na cmentarzu w Zawadzie.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.
Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.
Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremoniały lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwara;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Z gminą Ostrówek związany jest zespół „Ostrowianki”, który działa na terenie gminy od 1976. „Ostrowianki” to amatorski Zespół kobiecy o charakterze ludowym, który powstał z inicjatywy Pani Wandy Gadzały – ówczesnej przewodniczącej Koła Gospodyń Wiejskich. Od 1986 r zespół występuje w strojach ludowych. W 1987 roku podczas IV Wojewódzkiego Przeglądu Zespołów Artystycznych, „Ostrowiankom” przyznano nagrodę główną w kategorii „Zespół śpiewaczy folkloryzujący”. Od 1987 roku Zespół zaczął zdobywać prestiżowe nagrody na wojewódzkich i ogólnopolskich przeglądach zespołów artystycznych i festiwalach śpiewaczych. Najważniejsze z nich to: I, II i III Nagroda „Złota Baszta” na Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą, I Nagroda na Ogólnopolskim III Przeglądzie Zespołów Artystycznych - K.G.W w Kielcach tytuł „Pasiaka Świętokrzyskiego”, trzykrotnie Zespół był nagradzany przez Starostę Lubartowskiego nagrodą „Złoty Talent”, a za całokształt zasług dla kultury Ludowej Zespół został odznaczony nagrodą im. Oskara Kolberga. Zespół

posiada bardzo bogaty repertuar z przekazu najstarszych mieszkańców gminy Ostrówek. Są to pieśni ludowe, dworskie, maryjne, patriotyczne, miłosne, weselne, dożynkowe, pogrzebowe, ballady, obrzędowe i okolicznościowe. Zespół swym programem uświetniał i uświetnia wiele imprez kulturalnych na terenie gminy i całego regionu. Zespół posiada nagraną płytę ze swoim dorobkiem artystycznym oraz dwie książki opisujące jego historię. W 2014 roku w miejscowości Ostrówek-Kolonia powstała Izba Regionalna poświęcona w głównej mierze Zespołowi „Ostrowianki". Zgromadzony jest w niej dorobek twórczości Zespołu: dyplomy, wyróżnienia, prace, fotografie oraz wyeksponowany został strój ludowy, w którym występują Panie z Zespołu.

Na terenie gminy działają twórcy, którzy inspiracje swojej twórczości czerpią z tradycji lokalnej. Na stronie internetowej Gminy Ostrówek (http://www.ostrowek.pl/802/index.php?c=page&id=90&s=2) wymienieni są następujący wykonawcy i twórcy ludowi, którzy chętnie wystawiają swoje prace na imprezach gminnych i powiatowych:

Rękodzielnicy z Gminy Ostrówek

1. Kępa Agata - kartki okolicznościowe, stroiki, biżuteria.
2. Kocyła Kazimierz - haft i tkactwo, zrekonstruował warsztat tkacki, na którym wykonuje tradycyjne chodniki.
3. Kostrzewa Irena - haft krzyżykowy, haft koralikowy.
4. Krupa Małgorzata - fotografia, decoupage, mydełka glicerynowe, pisanki ażurowe, bombki przestrzenne, dekoracje okolicznościowe, papierowa wiklina.
5. Makuch Grażyna - haft, bibułkarstwo, dekoracje świąteczne.
6. Małecka Wioleta - prowadzi pasiekę i zajmuje się produkcją świec i ozdób z wosku.
7. Milaniuk - Mitruk Angelika – introligatorstwo, malarstwo ścienne, malarstwo olejne na płótnie, szkice, dekoracje z drewna. Prowadzi warsztaty artystyczne dla dzieci i dorosłych.
8. Misiak Henryk i Maria - wyroby ze słomy żytniej.
9. Mitura Iwona - haft krzyżykowy, biżuteria artystyczna.
10. Ruszkiewicz Barbara - uprawia i sprzedaję lawendę, herbaty ziołowe, olejki, saszetki do szafy oraz do kąpieli.
11. Sabat Agata - szydełkowanie, decoupage, stroiki i wiązanki okolicznościowe, papierowa wiklina, wazony cementowe.
12. Wierzbicka Izabela - haft, szydełkowanie, decoupage, dekoracje okolicznościowe, papierowa wiklina.

Jednolitość historyczno-kulturowa obszaru gminy ma odzwierciedlenie w kultywowaniu podobnych tradycji i zwyczajów. Przejawia się to m.in. poprzez działalność Kół Gospodyń Wiejskich obecnych prawie w każdym sołectwie z terenu gminy, poprzez dożynki gminne, rozwijanie lokalnego rękodzieła, dbałość o zabytki sakralne i świeckie oraz imprezy promujące produkty lokalne. Gmina jak do tej pory nie wypromowała miejscowego produktu, który mógłby być zgłoszony na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa, ale słynie wśród okolicznych gmin z lokalnej specjalności jaką są „Leszkowskie rogaliki jabłkowe", które są promowane na lokalnych uroczystościach. Krajową Listę Produktów Tradycyjnych utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą. Z terenu gminy Ostrówek nie ma produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych MRiRW.

Równie ważnym elementem spójności obszaru są wspólne doświadczenia historyczne, świadczące o zaangażowaniu mieszkańców w walkę o odzyskanie niepodległości.

5.2.3. Infrastruktura kultury na terenie Gminy Ostrówek

W gminie Ostrówek funkcje organizatora i animatora życia kulturalnego pełnią biblioteki publiczne w miejscowościach Ostrówek-Kolonia wraz z filiami w Leszkowicach i Tarkawicy. Najważniejszym podmiotem realizującym działalność oświatowo - kulturalną jest Gminna Biblioteka Publiczna w Ostrówku. Biblioteka powstała na 1955 r. i w okresie swojej działalności biblioteka wielokrotnie zmieniała siedzibę i mieściła się w lokalu gminy, Szkole Podstawowej w Ostrówku, w mieszkaniach prywatnych, Ośrodku Kultury Rolnej, od 1955 r. w remizie OSP, natomiast od 2020 r. mieści się w budynku po byłej Spółdzielni GS, wykorzystując do swoich potrzeb również salę warsztatową, gdzie odbywają się wystawy, warsztaty taneczne, instrumentalne, śpiewacze, rękodzielnicze itp. Biblioteka poza filią w Leszkowicach posiada drugą w Tarkawicy od 1958r. Biblioteka współpracuje ze szkołami, przedszkolami i innymi instytucjami na terenie gminy.

Na terenie gminy rozwija się rzemiosło artystyczne i rękodzielnicze. Dziedzictwo kulturowe gminy promują i rozwijają artyści malarze, hafciarze. Wykonywane są również wyroby ze słomy, garncarskie i florystyczne.

Od 2012 r. na terenie gminy Ostrówek wydawana jest bezpłatna gazeta „Panorama Gminy Ostrówek”, w której można znaleźć bieżące, istotne informacje z życia mieszkańców gminy.

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie gminy Ostrówek działają Koła Gospodyń Wiejskich (KGW), skupiające mieszkanki gminy. Członkinie Kół uczestniczą także w corocznych imprezach.

Kalendarz imprez kulturalnych na terenie Gminy Ostrówek:

Marzec
- Gminny Dzień Kobiet

Kwiecień
- Przełajowe Biegi Pierwiosnka w Leszkowicach
- Akcja „Sprzątanie Świata”

Czerwiec
- Gminny Dzień Dziecka

Lipiec
- Indywidualne Mistrzostwa Sportowo - Pożarniczo - Obronne
- Festyny Rodzinne

Sierpień
- Dożynki Gminno - Parafialne
- Etap Ogólnopolskiego Wyścigu Kolarskiego po Ziemi Lubartowskiej

Wrzesień
- Turniej Tenisa Ziemnego o Puchar Wójta Gminy Ostrówek

Październik
- Turniej Nocne Granie o Puchar Wójta Gminy Ostrówek

Listopad

- Obchody Dnia Niepodległości

5.2.3. Stowarzyszenia pozarządowe na terenie Gminy Ostrówek

Na terenie gminy Ostrówek działa szereg organizacji, jednoczących we wspólnym działaniu społeczność lokalną. Organizacje społeczne funkcjonujące w sferze sportu, kultury to m.in.:

Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Gminy Ostrówek - „Wspólna Sprawa" – powstało w 2008 roku, a członkami jego są osoby zamieszkujące tereny gminy Ostrówek, w większości urzędnicy, pracownicy oświaty, rolnicy oraz młodzież. Głównymi celami Stowarzyszenia „Wspólna Sprawa" jest wspieranie działań władz samorządowych w udoskonalaniu bazy placówek oświatowych i kulturotwórczych, promowanie gminy Ostrówek poprzez prowadzenie działalności informacyjnej i wydawniczej, opracowywanie systemu promocji w rozwoju gospodarstw agroturystycznych, rozwój terenów wiejskich, rolnictwa, leśnictwa i agroturystyki, pielęgnowanie i dokumentowanie ważnych wydarzeń historycznych gminy Ostrówek oraz wprowadzanie nawyku aktywnego trybu życia poprzez uprawianie sportu i turystyki.

Ludowy Klub Sportowy „Flis Leszkowice" - spadkobierca dokonań i tradycji Ludowego Zespołu Sportowego Leszkowice, działającego od 1970 roku. Nazwa pochodzi od ludzi, którzy rzeką Wieprz spławiali drzewo – flisaków. Klub mieści się w budynku Szkoły Podstawowej w Leszkowicach. Jego działalność skupia się głównie na wychowaniu fizycznym, to jest.: podniesieniu poziomu sprawności fizycznej przez zespołowe formy ruchu, opanowaniu wiadomości i umiejętności z różnych dyscyplin sportowych i rekreacyjnych oraz rozwijaniu motywacji poprzez wprowadzenie współzawodnictwa zespołowego. Klub posiada trzy sekcje: piłki nożnej, lekkoatletyki i sekcję turystyczną. Skupia wokół siebie liczne grono młodych sportowców, jak również zajmuje się organizacją wielu imprez sportowych, odbywających się w Leszkowicach, m.in. Przełajowego Biegu Pierwiosnka zaliczanego do Grand PRIX Polski Południowo – Środkowej, promującego bieganie i tereny gminy Ostrówek. Dzięki działalności Ludowego Klubu Sportowego „Flis Leszkowice" biegacze i zespoły piłkarskie odnoszą liczne sukcesy nawet na szczeblu krajowym.

Jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej (w miejscowościach Ostrówek – Kolonia, Antoniówka, Dębica, Jeleń, Kamienowola, Leszkowice, Tarkawica, Żurawiniec i Żurawiniec – Kolonia). Jednostki posiadają podstawowe wyposażenie techniczne oraz remizo – świetlice a poza podstawową działalnością aktywnie uczestniczą we wszystkich wydarzeniach na szczeblu gminnym a także uroczystościach kościelnych.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2020 poz. 282*), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Ostrówek funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenu gminy.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) ***prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;***
2) ***wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;***
3) ***prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;***
4) ***prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;***
5) ***prowadzenie badań archeologicznych;***
6) ***przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;***
7) ***trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;***
8) ***dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;***
9) ***zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;***
10) ***umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r. poz. 1945, z późn. zm.) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;***
11) ***podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;***
12) ***poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.***

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Ostrówek znajduje się jeden obiekt nieruchomy wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Jest to tym samym najcenniejszy element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Ostrówek

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR WPISU
1.	DĘBICA	Wpis do rejestru zabytków nr A/775 z 11.10.1977 r. *„park dworski i aleja dojazdowa, w gran. działek wskazanych w decyzji, wg załączników i opracowania ewidencyjnego”*	Wpis do rejestru zabytków nr A/775 z 11.10.1977 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.3. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2020 poz. 282*). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił się i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Kolejnym etapem obowiązku informacyjnego jest obowiązek powstający na etapie wykonywania gminnej ewidencji zabytków. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków,

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków,
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków,
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków,
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami *(Dz. U. 2020 poz. 282)* ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.** W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886)

Gmina Ostrówek posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 34/2021 Wójta Gminy Ostrówek z dnia 28 kwietnia 2021 r. Listę obiektów, które znalazły się w Gminnej Ewidencji Zabytków opublikowano w formie załączników do wymienionego Zarządzenia.

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych dla zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych z terenu gminy według wzoru przyjętego Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Ostrówek

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ostrówek – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Stanowiska archeologiczne ujęte w tabeli nr 3.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOW.	WŁASNOŚĆ	STAN ZACHOWANIA
1.	CEGIELNIA	Cmentarz parafialny	ok. 1920 r.	parafia rzymsko-katolicka	dobry, układ cmentarza dobrze czytelny,

2.	**DĘBICA**	Park dworski	II poł. XIX w.	(część gminnej, część prywatnej)	zły, brak bieżącej pielęgnacji
3.	**KAMIENOWOLA**	Kapliczka przydrożna	po poł. XIX w.	prywatna	dobry, należy dążyć do zastąpienia płytek ceramicznych tradycyjnymi materiałami
4.	**LESZKOWICE**	Kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP i św. Jana Chrzciciela	1921-1924	parafialna	dobry
5.	**LESZKOWICE**	Cmentarz parafialny	ok. 1922 r.	parafialna	dobry, układ cmentarza dobrze czytelny
6.	**LESZKOWICE**	Kapliczka przydrożna	kapliczka XX/XXI w. figura XIX w.	prywatna	dobry, dobry stan zachowania figury świętego Jana Nepomucena
7.	**OSTRÓWEK**	Kapliczka przydrożna	ok. poł. XIX w.	prywatna	dobry
8.	**ZAWADA**	Cmentarz kolonistów niemieckich	ok. poł. XIX w.		zły, brak bieżącej pielęgnacji

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ostrówek

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i obecne praktycznie wszędzie, także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. 2019 poz. 1886) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków a dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej

aktualnej wiedzy o terenie i musi być ona odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Na terenie gminy Ostrówek zlokalizowano 160 stanowisk archeologicznych, które zostały ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie. Wszystkie stanowiska ujęte w GEZ Gminy Ostrówek zostały zweryfikowane pod kątem zgodności z aktualnymi danymi adresowymi, tj. aktualną nazwą miejscowości. Prezentowany w Tabeli nr 3 Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z aktualnie obowiązującą formą nazwy miejscowości.

Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ostrówek to przede wszystkim stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), a także stanowiska „archiwalne", z których materiał został zebrany przez amatorów, nierzadko jeszcze w XIX w. Prace prowadzone w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, z uwagi na przyjętą metodologię pozyskiwania i dokumentowania znalezisk są najcenniejsze. Teren gminy Ostrówek znajduje się na następujących arkuszach AZP – w nawiasie podano okres, w którym wykonano badania AZP: 69-81 (wiosna 2000 r.), 70-81 (jesień 1997 r.), 70-82 wiosna 2002 r.), 71-81 (wiosna 1997 r.), 71-82 (wiosna 2002 r.). Na odkrytym podczas badań powierzchniowych stanowisku w Tarkawicy 69-81/41-5 pracownicy Katedry Archeologii UMCS przeprowadzili w latach 2001-2002 badania wykopaliskowe, których rezultaty opublikowano w 2005 r. Stanowisko to zostało w latach 50-tych i 60-tych XX w. w części bezpowrotnie zniszczone wskutek wybierania piasku. W wyniku badań ustalono, że pierwsze ślady osadnictwa na stanowisku pochodzą z okresu mezolitu, następnie z okresu neolitu – prawdopodobnie związane z osadnictwem ludności kultury amfor kulistych, następnie osadnictwo ludności kultury łużyckiej, a ostatni etap zasiedlenia związany jest z okresem młodszego okresu wpływów rzymskich, który można łączyć z kulturą przeworską. Innym, niezwykle interesującym poznawczo stanowisku z tego obszaru jest stanowisko Tarkawica 69-81/47-11, będącym polem kurhanowym z licznymi kopcami grupującymi się w dwu skupieniach, wyróżniających się wielkością kopców: jedno skupienie tworzą kopce małe o średnicy 5-7 metrów a drugie kopce znacznie większe, bo o średnicy do 20 metrów. Obecnie teren ten porasta las, a część kopców została zniszczona podczas nasadzania lasu. Niepokojącym zjawiskiem, na które zwrócono uwagę podczas badań obszaru 69-81 był fakt intensywnej penetracji grupy stanowisk zlokalizowanych na prawym brzegu Tyśmienicy przez kolekcjonerów, którzy pozyskali zespoły bardzo cennych i ciekawych form krzemiennych. Byłyby one przydatne do rekonstrukcji osadnictwa na tym terenie w okresie schyłkowego paleolitu i mezolicie. Jednak penetracja tych terenów podczas badań AZP w większości dała wynik negatywny. Sytuacja ta wymaga szerokiej dyskusji nad problemem zasad działalności kolekcjonerów i ich współpracy ze środowiskami konserwatorskimi i naukowymi.

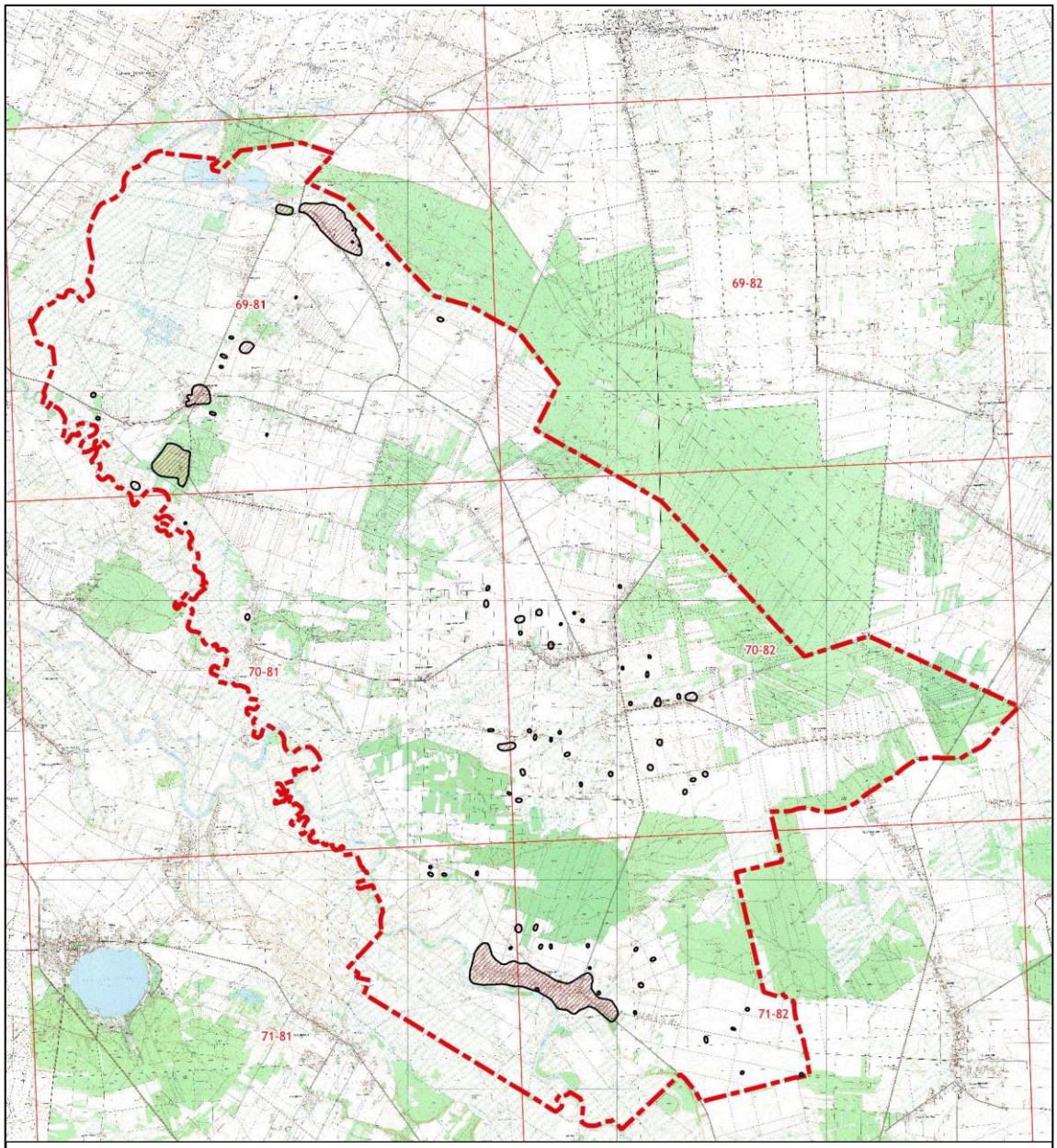

Sieć osadnicza na tle podziału Gminy Ostrówek na arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski

Na obszarze 71-82, w Leszkowicach natrafiono na nieokreślony chronologicznie kurhan o średnicy ok. 9 m. znajdujący się w lasku naprzeciwko cmentarza. Kopiec ten nosi ślady rabunkowego wkopu.

Tabela 3: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy w wojewódzkiej ewidencji zabytków

	ZWERYFIKOWANA NAZWA MIEJSCOWOŚCI	OB. AZP	NR STAN. NA OB.	NR ST. W MIEJ.	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
1.	Babczyzna	69 - 81	86	1	okres halsztacki-okres lateński wczesne średniowiecze (do X w.)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
2.	Babczyzna	69 - 81	87	2	I-III okres epoki brązu okres nowożytny (XVIII w.)	ślad osadnictwa osada?
3.	Babczyzna	69 - 81	88	3	pradzieje	ślad osadnictwa
4.	Babczyzna	69 - 81	89	4	wczesne średniowiecze (do X w.)	ślad osadnictwa
5.	Babczyzna	69 - 81	90	5	pradzieje nowożytność (XVIII w.)	ślad osadnictwa osada?
6.	Babczyzna	69 - 81	91	6	pradzieje	ślad osadnictwa
7.	Babczyzna	69 - 81	92	7	okres halsztacki-okres lateński	ślad osadnictwa
8.	Cegielnia	70 - 82	21	1	okres nowożytny	osada?
9.	Cegielnia	70 - 82	22	2	pradzieje nowożytność	ślad osadnictwa osada
10.	Cegielnia	70 - 82	23	3	okres nowożytny	osada?
11.	Cegielnia	70 - 82	24	4	okres nowożytny	osada?
12.	Cegielnia	70 - 82	25	5	pradzieje okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
13.	Cegielnia	70 - 82	26	6	pradzieje późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
14.	Dębica	69 - 81	12	1	XVI w. XVII w. XVIII w. XIX w.	relikt zespołu dworskiego osada osada ślad osadnictwa
15.	Dębica	69 - 81	68	2	pradzieje XVIII w.	ślad osadnictwa osada?
16.	Dębica	69 - 81	69	3	XV w. XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada osada?
17.	Dębica	69 - 81	70	4	późne średniowiecze XVIII w.	ślad osadnictwa osada?
18.	Dębica	69 - 81	71	5	wczesne średniowiecze XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadniczy
19.	Dębica	69 - 81	72	6	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada? osada
20.	Dębica	69 - 81	73	7	wczesne średniowiecze (po X w.) XV w. XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada? ślad osadnictwa
21.	Dębica	69 - 81	74	8	wczesne średniowiecze późne średniowiecze	ślad osadnictwa osada?
22.	Dębica	69 - 81	75	9	pradzieje późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
23.	Dębica	69 - 81	76	10	XV w.	ślad osadnictwa
24.	Dębica	69 - 81	77	11	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
25.	Dębica	69 - 81	78	12	pradzieje	ślad osadnictwa
26.	Dębica	69 - 81	79	13	okres lateński (II w. p.n.e.) wczesne średniowiecze (po X w.) XV w.	ślad osadnictwa osada (?) ślad osadnictwa
27.	Dębica	69 - 81	80	14	wczesne średniowiecze (do X w.) wczesne średniowiecze (po X w.) XV w.	ślad osadnictwa osada (?) ślad osadnictwa

28.	Dębica	69 - 81	81	15	pradzieje późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
29.	Dębica	69 - 81	82	16	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze (do X w.) późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
30.	Dębica	69 - 81	83	17	nieokreślony XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada osada
31.	Dębica	69 - 81	84	18	wczesne średniowiecze (po X w.) XIV-XV w.	osada (?) osada (?)
32.	Jeleń	70 - 81	43	1	nieokreślony	ślad osadnictwa
33.	Jeleń	70 - 81	44	2	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
34.	Kamienowola	70 - 82	27	1	wczesne średniowiecze XVI w. okres nowożytny	ślad osadnictwa osada (?) osada
35.	Kamienowola	70 - 82	28	2	XVI w. okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
36.	Kamienowola	70 - 82	29	3	późne średniowiecze XVI w. okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
37.	Kamienowola	70 - 82	30	4	XVI w. okres nowożytny	osada? osada
38.	Kamienowola	70 - 82	31	5	XVI w. XVII w. okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
39.	Kamienowola	70 - 82	32	6	okres nowożytny	osada
40.	Kamienowola	70 - 82	33	7	okres nowożytny	osada
41.	Kamienowola	70 - 82	34	8	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
42.	Kamienowola	70 - 82	35	9	okres nowożytny	osada?
43.	Leszkowice	71 - 82	4	4	nieokreślony	kurhan
44.	Leszkowice	71 - 82	5	5	epoka brązu okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
45.	Leszkowice	71 - 82	6	6	epoka brązu średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
46.	Leszkowice	71 - 82	7	7	okres nowożytny	osada
47.	Leszkowice	71 - 82	8	8	późne średniowiecze XVIII w. okres nowożytny	ślad osadnictwa osada? osada?
48.	Leszkowice	71 - 82	9	9	okres nowożytny	osada?
49.	Leszkowice	71 - 82	10	10	pradzieje późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada? osada?
50.	Leszkowice	71 - 82	11	11	pradzieje późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada?
51.	Leszkowice	71 - 82	12	12	pradzieje średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada?
52.	Leszkowice	71 - 82	13	13	średniowiecze XVIII w. okres nowożytny	osada? osada osada
53.	Leszkowice	71 - 82	14	14	pradzieje późne średniowiecze XVIII w. okres nowożytny	ślad osadnictwa osada? osada osada
54.	Leszkowice	71 - 82	15	15	okres nowożytny	osada
55.	Leszkowice	71 - 82	16	16	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
56.	Leszkowice	71 - 82	17	17	okres nowożytny	osada
57.	Leszkowice	71 - 82	18	18	okres nowożytny	osada?
58.	Leszkowice	71 - 82	19	19	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?

59.	Leszkowice	71 - 82	20	20	okres nowożytny	osada?
60.	Leszkowice	71 - 82	21	21	okres nowożytny	osada?
61.	Leszkowice	71 - 82	22	22	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
62.	Leszkowice	71 - 82	23	23	okres nowożytny	osada?
63.	Luszawa	70 - 81	29	4	nieokreślony	ślad osadnictwa
64.	Luszawa	70 - 81	45	5	nieokreślony	ślad osadnictwa
65.	Luszawa	70 - 81	46	6	wczesne średniowiecze (XI-XII w.)	ślad osadnictwa
66.	Luszawa	70 - 81	47	7	nieokreślony	ślad osadnictwa
67.	Luszawa	70 - 81	48	8	mezolit	obozowisko
68.	Luszawa	70 - 81	49	9	II okres epoki brązu	osada (?)
69.	Luszawa	70 - 81	50	10	nieokreślony	ślad osadnictwa
70.	Luszawa	70 - 81	51	11	nieokreślony wczesne średniowiecze (XII-XIV w.)	ślad osadnictwa osada
71.	Luszawa	70 - 81	52	12	II okres epoki brązu wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
72.	Luszawa	70 - 81	53	13	nieokreślony	ślad osadnictwa
73.	Luszawa	70 - 81	54	14	wczesne średniowiecze (XII-XIV w.)	ślad osadnictwa
74.	Luszawa	70 - 81	55	15	wczesne średniowiecze (do X w.)	osada
75.	Luszawa	70 - 81	56	16	nieokreślony	ślad osadnictwa
76.	Luszawa	70 - 81	57	17	nieokreślony	ślad osadnictwa
77.	Luszawa	70 - 81	58	18	nieokreślony	ślad osadnictwa
78.	Luszawa	70 - 81	59	19	nieokreślony	ślad osadnictwa
79.	Luszawa	70 - 81	60	20	nieokreślony	ślad osadnictwa
80.	Luszawa	70 - 81	61	21	nieokreślony	ślad osadnictwa
81.	Luszawa	71 - 81	71	1	pradzieje	ślad osadnictwa
82.	Luszawa	71 - 81	72	2	pradzieje XVII w.	osada (?) ślad osadnictwa
83.	Luszawa	71 - 81	73	3	pradzieje XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
84.	Luszawa	71 - 81	74	4	neolit	grób
85.	Luszawa	70 - 82	19	(6)*	wczesne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?
86.	Ostrówek	70 - 82	2	2	pradzieje średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada?
87.	Ostrówek	70 - 82	3	3	epoka brązu okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?
88.	Ostrówek	70 - 82	4	4	okres nowożytny	osada
89.	Ostrówek	70 - 82	5	5	okres nowożytny	osada?
90.	Ostrówek	70 - 82	6	6	pradzieje okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?
91.	Ostrówek	70 - 82	7	7	okres nowożytny	osada?
92.	Ostrówek	70 - 82	8	8	średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
93.	Ostrówek	70 - 82	9	9	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?
94.	Ostrówek	70 - 82	10	10	XVI-XVII w. XVI w.	osada osada
95.	Ostrówek	70 - 82	11	11	pradzieje XVI w.	ślad osadnictwa osada
96.	Ostrówek	70 - 82	12	12	pradzieje XVIII w. okres nowożytny	osada? osada osada
97.	Ostrówek	70 - 82	13	13	XVIII w. okres nowożytny	osada? osada
98.	Ostrówek-Kolonia	70 - 82	14	1	mezolit? epoka brązu XVI w.? okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada? osada?

99.	Ostrówek-Kolonia	70 - 82	15	2	okres nowożytny	osada?
100.	Ostrówek-Kolonia	70 - 82	16	3	pradzieje okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
101.	Ostrówek-Kolonia	70 - 82	17	4	XVIII w. okres nowożytny	osada? osada
102.	Ostrówek-Kolonia	70 - 82	18	5	późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa osada
103.	Ostrówek-Kolonia/Luszawa	70 - 82	20	7	pradzieje okres nowożytny	ślad osadnictwa osada?
104.	Tarkawica	69 - 81	9	1	młodszy mezolit	obozowiska
105.	Tarkawica	69 - 81	10	2	wczesna epoka brązu –	ślad osadnictwa
106.	Tarkawica	69 - 81	11	3	paleolit schyłkowy pradzieje okres halsztacki – okres lateński wczesne średniowiecze (do X w.)	obozowisko osada? osada? ślad osadnictwa
107.	Tarkawica	69 - 81	41	5	pradzieje - osada I-III okres epoki brązu okres halsztacki – okres lateński młodszy okres przedrzymski (A2) XVIII w.	osada osada osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa
108.	Tarkawica	69 - 81	42	6	okres halsztacki – okres lateński XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada (?)
109.	Tarkawica	69 - 81	43	7	pradzieje wczesna epoka brązu XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) ślad osadniczy
110.	Tarkawica	69 - 81	44	8	pradzieje	ślad osadnictwa
111.	Tarkawica	69 - 81	45	9	okres halsztacki – okres lateński XVIII w.	osada ślad osadnictwa
112.	Tarkawica	69 - 81	46	10	pradzieje epoka brązu – okres halsztacki XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
113.	Tarkawica	69 - 81	47	11	nieokreślony	cmentarzysko kurhanowe?
114.	Tarkawica	69 - 81	48	12	I-III okres epoki brązu późne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada (?) ślad osadnictwa
115.	Tarkawica	69 - 81	49	13	neolit wczesne średniowiecze po X w. późne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa osada osada
116.	Tarkawica	69 - 81	50	14	późne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada (?)
117.	Tarkawica	69 - 81	51	15	I-III okres epoki brązu XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada (?)
118.	Tarkawica	69 - 81	52	16	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w.	ślad osadnictwa osada (?)
119.	Tarkawica	69 - 81	53	17	wczesne średniowiecze (po X w.) późne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada (?) osada
120.	Tarkawica	69 - 81	54	18	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada (?)

					XVIII w.	
121.	Tarkawica	69 - 81	55	19	XI – XII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?)
122.	Tarkawica	69 - 81	56	20	wczesne średniowiecze (po X w.) późne średniowiecze XVII w. XVIII w.	osada ślad osadnictwa osada (?) osada
123.	Tarkawica	69 - 81	57	21	XI –XII w. XIV w. XV w. XVI w. XVII w.	osada (?) ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada (?)
124.	Tarkawica	69 - 81	58	22	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w.	osada (?) ślad osadnictwa
125.	Tarkawica	69 - 81	59	23	pradzieje XVII w.	ślad osadnictwa osada (?)
126.	Tarkawica	69 - 81	60	24	pradzieje I-III okres epoki brązu XI-XII w późne średniowiecze XVII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada osada (?) osada
127.	Tarkawica	69 - 81	61	25	wczesne średniowiecze (po X w.) XV w. XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada osada
128.	Tarkawica	69 - 81	62	26	pradzieje wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze (po X w.) XV w. XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada osada (?) osada osada
129.	Tarkawica	69 - 81	63	27	pradzieje VII – X/XI w. XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada osada osada (?)
130.	Tarkawica	69 - 81	64	28	I-III okres epoki brązu	ślad osadnictwa
131.	Tarkawica	69 - 81	65	29	wczesne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
132.	Tarkawica	70 - 81	16	(4)*	nieokreślony	ślad osadnictwa
133.	Tyniec	71 - 81	70	(2)*	XIII w.	
134.	Zawada	69 - 81	66	1	XVII w. XVIII w.	osada osada (?)
135.	Zawada	69 - 81	67	2	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
136.	Żurawiniec	70 - 81	17	2	nieokreślony	ślad osadnictwa
137.	Żurawiniec	70 - 81	18	3	paleolit schyłkowy	ślad osadnictwa
138.	Żurawiniec	70 - 81	19	4	epoka brązu	ślad osadnictwa
139.	Żurawiniec	70 - 81	20	5	nieokreślony	ślad osadnictwa
140.	Żurawiniec	70 - 81	21	6	nieokreślony	ślad osadnictwa
141.	Żurawiniec	70 - 81	22	7	epoka brązu	ślad osadnictwa
142.	Żurawiniec	70 - 81	23	8	nieokreślony	ślad osadnictwa
143.	Żurawiniec	70 - 81	24	9	I-III okres epoki brązu	osada
144.	Żurawiniec	70 - 81	25	10	nieokreślony	ślad osadnictwa
145.	Żurawiniec	70 - 81	26	11	epoka brązu	ślad osadnictwa
146.	Żurawiniec	70 - 81	27	12	nieokreślony	ślad osadnictwa
147.	Żurawiniec	70 - 81	28	13	nieokreślony	ślad osadnictwa
148.	Żurawiniec	70 - 81	30	14	nieokreślony	ślad osadnictwa
149.	Żurawiniec-Kolonia	70 - 81	13	1	I-II okres epoki brązu	ślad osadnictwa

150.	Żurawiniec-Kolonia	70 - 81	14	2	nieokreślony	ślad osadnictwa
151.	Żurawiniec-Kolonia	70 - 81	15	3	epoka brązu	ślad osadnictwa
152.	Żurawiniec-Kolonia	69 - 81	96	5	wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada
153.	Żurawiniec-Kolonia	69 - 81	97	6	wczesny okres epoki brązu (I-III OEB) wczesne średniowiecze (po X w.) XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada osada
154.	Żurawiniec-Kolonia	69 - 81	98	7	wczesne średniowiecze XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa osada (?) osada (?)
155.	Żurawiniec-Kolonia	69 - 81	99	8	neolit XVII w. XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada (?)
156.	Żurawiniec-Kolonia	69 - 81	100	9	przed X w. XI-XII w. XVII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada

Znaki zapytania w kolumnach chronologia i funkcja oznaczają prawdopodobną chronologię oraz prawdopodobną funkcję odkrytego stanowiska.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Park dworski i aleja dojazdowa w Dębicy

Park o charakterze krajobrazowym założony w II poł. XIX w.

Pierwsza wzmianka w źródłach o Dębicy pojawia się w 1509, kiedy król Zygmunt I nadaje dobra Dębica hetmanowi Wielkiemu Koronnemu Mikołajowi Firlejowi. Przed 1862 dobra należą do rodziny Sierakowskich, po czym zostają sprzedane Ewerystowi Grodzickiemu. Po jego śmierci w 1875 Dębica przypada córce Stanisławie Grodzickiej, która włada nimi do 1910 r., po niej Czesław i Janina Grodziccy do 1944 r. Do Grodzickich na pocz. XX w. należały także dobra Jakubowice Murowane oraz Czemierniki więc należy przypuszczać, że w Dębicy nie była ulokowana reprezentacyjna rezydencja rodu, a jedynie folwark z ogrodami użytkowymi i niewielkim parkiem. Park położony na terenie płaskim, a od północnej granicy łagodnie opada ku łąkom i stawom. Park podzielony jest na 2 części aleją klonową: część zachodnia z najstarszymi drzewami, dziedzińcem dworskim ze słabo czytelną aleją dojazdową oraz gazonem, oraz część wschodnią, w której mieścił się prawdopodobnie salon ogrodowy z kwietnikami wydzielony z każdej strony rzędami drzew. Wschodnią granicę stanowił szpaler grabowy. Po 1944 park uległ częściowemu zniszczeniu, do chwili obecnej zachowały się (w różnym stopniu) historyczne aleje oraz pojedyncze egzemplarze starodrzewu. Po II wojnie światowej zniszczeniu uległy także zabudowania dworskie włącznie z dworem, na którego fundamentach postawiono budynek mieszkalny. Nie zachowały się żadne budynki folwarczne ani gospodarcze.

Kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP i św. Jana Chrzciciela w Leszkowicach.

Parafia w Leszkowicach erygowana w 1921 r., ówczesny proboszcz ks. Józef Terebus zlecił zaprojektowanie kościoła architektowi Bohdanowi Krauze z Lublina. Budowę rozpoczęto 24 marca 1921 r., zakończono 12 września 1924 r., prace prowadził cieśla Antoni Praczyk. W 1932 zmieniono pokrycie dachu z gontu na blachę. W 1985 r. ściany kościoła obudowano murem ceglanym, pozostawiając bez zmian kruchtę z wieżą kościoła.

Przed przeróbkami w 1985 r. kościół nawiązywał do stylu narodowego w polskiej architekturze drewnianej. Prace zostały uzgodnione ze służbami konserwatorskimi.

W pierwotnym założeniu kościół drewniany, posadowiony na podmurówce konstrukcji szkieletowej wypełnionej warkoczami słomy moczonymi w roztworze gliny, ze ścianami oszalowanymi od wewnątrz i z zewnątrz. Obecnie nawa i prezbiterium od wewnątrz ściany szkieletowe, z zewnątrz ceglane, zakrystia i kaplica boczna murowana z cegły, kruchta i wieża drewniane konstrukcji szkieletowej. Bryła kościoła na rzucie prostokąta z przylegającym od północy zamkniętym trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od zachodu, kruchtą i czterokondygnacyjną wieżą zamknięte dachem dwuspadowym, na prezbiterium trójpołaciowym, wieża z ostrosłupowym dachem czteropołaciowym z krzyżem, na kalenicy nawy sygnaturka. Wszystkie dachy kryte blachą. W elewacji frontowej wieża z oknem na pierwszej i trzeciej kondygnacji przedzielone daszkami. Elewacje boczne niezdobione w wątku ceglanym.

Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Ostrówku-Kolonii.

Parafia w Ostrówku - Kolonii została erygowana w 1921 r.

Kościół w Ostrówku - Kolonii powstał na bazie dawnego dworu Grodzickich nabytego przez parafian od Michała Szymony. Adaptacja budynku została dokonana przez inż. Architekta Bogdana Krauzego. Wnętrze kościoła utrzymane jest w stylu neobarokowym. W ołtarzu głównym znajduje się kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej przywieziona z Częstochowy w 1921 roku. Budynek kościoła otoczony ogrodzeniem murowanym z żeliwną bramą z lat 20-tych XX w.

Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miało swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny. Ich fundatorami najczęściej byli mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny, ale także właściciele okolicznych ziem.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Ostrówek ujęto do tej pory 3 kapliczki. Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym i w porozumieniu z LWKZ Wójt Gminy Ostrówek może wprowadzić do GEZ kolejne kapliczki.

Kapliczka w Kamienowoli z połowy XIX w. (remontowana w XXI w.).

Kapliczka powstała po połowie XIX w. W XXI w. gruntownie remontowana – tradycyjne materiały i techniki zastąpiono płytkami ceramicznymi co odebrało jej autentyczny, zabytkowy charakter. Murowana z cegły, pierwotnie otynkowana, obecnie oblicowana płytkami ceramicznymi. Bryła na

planie kwadratu zamknięta daszkiem namiotowym pokrytym blachodachówką, z drewnianym krzyżem w szczycie. Elewacje: naroża pierwotnie ujęte pilastrami z wydatnymi kapitelami tworzącymi profilowane gzymsy - obecnie ceramiczne „pilastry" z prostymi wykonanymi z płytek gzymsami. Górna część z trzystronnymi arkadowymi wnękami, obecnie wypracowane płytkami, obramienie arkady obrobione płytkami w jaśniejszym kolorze. Elewacje pierwotnie zaakcentowane profilowanym gzymsem wieńczącym obecnie obite blachą.

Kapliczka w Leszkowicach z figurą św. Jana Nepomucena – figura z XIX w.

Obecna murowana kapliczka wybudowana na miejscu drewnianej kapliczki domkowej na przełomie XX i XXI wieku, w kapliczce drewniana figurka św. Jana Nepomucena pochodząca z XIX w.

Stara drewniana kapliczka konstrukcji słupowej, była oszalowana deskami z dwuspadowym daszkiem, z otworem w licu przesłoniętym parapetem oraz z figurką św. Jana Nepomucena. Obecnie murowana, otynkowana, bryła na rzucie zbliżonym do kwadratu, zamknięta daszkiem namiotowym pokrytym blachą z metalowym krzyżem. Elewacja frontowa niezdobiona z otworem wejściowym łukowato zamkniętym; elewacje boczne ujęte w narożach lizenami z prostokątnymi oknami łukowo zamkniętymi z łukowatym nadprożem. Elewacja tylna ślepa ujęta w narożach lizenami. Wewnątrz figura św. Jana Nepomucena pochodząca z XIX w.

Kapliczka w Ostrówku z ok. połowy XIX w.

Kapliczka wybudowana ok. połowy XIX w. Murowana, na rzucie zbliżonym do kwadratu. Bryła nieprzekształcona, dwukondygnacyjna, zamknięta daszkiem namiotowym pokrytym blachą z metalowym ażurowym krzyżem na szczycie. Elewacja frontowa oraz boczne elewacje ujęte pilastrami. Pomiędzy pilastrami od frontu znajduje się arkadowa wnęka z figurką Serca Pana Jezusa (pierwotnie w kapliczce figurka św. Jana Nepomucena). W elewacjach bocznych arkadowe płyciny, elewacja tylna nie zdobiona, ślepa. Elewacje zaakcentowane gzymsem międzykondygnacyjnym oraz profilowanym gzymsem wieńczącym.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Ostrówek oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (**S**trength – siła, **W**eakness - słabość, **O**pportunity - szansa, **T**hreat– zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa, a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Ostrówek	**SŁABE STRONY** Gminy Ostrówek
• potencjał turystyczny związany z walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, zabytkami oraz dziedzictwem historycznym obszaru • unikalne walory czystego, nieskażonego przemysłem środowiska przyrodniczego i krajobrazowego - sprzyjające rozwojowi turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia poprzez zdrowe odżywianie i wypoczynek na łonie natury • Gminne Centrum Turystyczne w Ostrówku-Kolonii, które jest odpowiedzialne, m.in. za tworzenie produktu turystycznego i promocję Gminy oraz organizację imprez kulturalnych • bardzo dobre położenie geograficzne – bliskość dużych miast: Lublina, Lubartowa, Kocka, Ostrowa Lubelskiego • bliskość dużego ośrodka akademickiego w Lublinie • dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna (drogowa, kolejowa) łącząca gminę z ośrodkami gospodarczymi województwa oraz międzynarodowym lotniskiem w Świdniku • brak zagrożeń dla czystego środowiska (brak przemysłu) • istniejąca infrastruktura szlaków rowerowych, kajakowych • potencjał wytyczenia nowych szlaków pieszo-rowerowych w oparciu o zabytki gminy: zespoły kościelne w Leszkowicach i Ostrówku, zespół parkowy w Dębicy, kapliczki, • kalendarza imprez kulturalno-oświatowych organizowanych przez Gminę, • aktywna działalność kulturalna Gminnej Biblioteki wraz z jej filiami popularyzującymi Gminę Ostrówek • posiadanie ukazującego się cyklicznie lokalnego czasopisma „Panorama Gminy Ostrówek” • aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomych	• brak planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego teren całej gminy • niewykorzystanie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy • niezagospodarowane miejsca przestrzeni publicznej z potencjałem do rozwoju rekreacji – park w zespole parkowym w Dębicy • brak nowoczesnej informacji turystycznej – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych • słaba oferta sieci gastronomicznej, brak w ofercie produktów lokalnych z terenu Gminy i Lokalnej Grupy Działania • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), • niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • peryferyjność położenia województwa lubelskiego • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki, tj. kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne

• miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący niektóre miejscowości gminy (wykaz zabytków w planie wymaga aktualizacji pod kątem spójności z ewidencją zabytków) • korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu gminy, kościoła katolickiego oraz odpowiedzialnych i świadomych właścicieli z sektora prywatnego • ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych stowarzyszeniach (np. w Kołach Gospodyń Wiejskich) • potencjał demograficzny z wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym • bardzo dobre warunki edukacyjne w poszczególnych miejscowościach gminy • rozbudowana i dobrej jakości baza społeczna do inicjatyw lokalnych w postaci stowarzyszeń, jednostek OSP, Kół Gospodyń Wiejskich • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • bogaty kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę, • nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego • aktywni i skuteczni samorządowcy inicjujący lokalne konkursy, jak na przykład konkurs fotograficzny „Cztery Pory Roku w Gminie Ostrówek" – inicjatywa, która powinna być kontynuowana • wysokie kompetencje oraz przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości) • kultywowanie rękodzieła i rzemiosła przez mieszkańców gminy	• niedostateczna baza noclegowa i gastronomiczna – szczególnie brak gospodarstw agroturystycznych • niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki • emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych • wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia, powodujące izolację społeczną i ograniczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym • niewystarczający dostęp do szybkiego internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy małym udziale przemysłu i usług • brak zarejestrowanego produktu lokalnego, który mógłby być lokalną atrakcją kulinarną, • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie obiektów zabytkowych • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • brak skutecznej egzekucji ze strony organów państwowych za niszczenie zabytków • bliskość ośrodków turystycznych – Kock, Lubartów, Kozłówka, które przejmują główny ruch turystyczny

SZANSE	ZAGROŻENIA
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • znaczne środki przeznaczane na rozwój terenów wiejskich i Polski Wschodniej • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • moda na turystykę „Blisko Natury" oraz turystykę weekendową a także moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • liczne szlaki rowerowe przebiegające przez gminę, spływy kajakowe, • atrakcyjna historia terenów gminy umożliwiająca wytyczenie ścieżek edukacyjnych • aktywne uczestnictwo mieszkanek gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu tradycji i obrzędów ludowych • potencjał w produkcie lokalnym, jakim mogą być „Leszkowskie rogaliki jabłkowe", • budowa tras rowerowych w ramach inwestycji umieszczonych w Wieloletniej Prognozie Finansowej Woj. Lubelskiego na lata 2014-2029 • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – historyczno - kulturowych gminy • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana: kajakowa, rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra urzędników samorządowych • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw	• ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • przy istniejącym na terenie gminy potencjale rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wiatrowej i słonecznej, inwestycje w energetykę wiatrową (turbiny wiatrowe) i słoneczną (wielkopłaszczyznowe farmy fotowoltaiczne) przy złym planowaniu przestrzennym mogą one stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy, • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki • bezrobocie oraz niski poziom wykształcenia i kwalifikacji bezrobotnych • wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • postępujące starzenie się społeczeństwa • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

• promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie na bieżąco aktualizowanych stron internetowych gminy i placówek gminnych • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”	• skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • udokumentowane zasoby piasków i żwirów oraz węgla kamiennego, a w przypadku ich eksploatacji zagrożenie dla krajobrazu przyrodniczego oraz stanowisk archeologicznych

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022 – niestety do chwili obecnej nie wykonano podstawowego dokumentu programowego na szczeblu powiatowym, tj. Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego.
W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Ostrówek został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ostrówek na lata 2022-2025:
„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Ostrówek w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”
W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:
Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: **Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi**			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	Aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych w planie zagospodarowania przestrzennego dla części terenów gminy pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Wypracowanie skutecznych metod egzekwowania zapisów ochronnych z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
	Na bazie istniejącego Planu Zarządzania Kryzysowego Gminy Ostrówek wykonanie „Planu ochrony zabytków gminy Ostrówek na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych" obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Zainicjowanie i Uchwalenie przez Radę Gminy zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
	Czytelne oznakowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Lublinie.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Starostwo Powiatowe
	Pozyskiwanie informacji na temat obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Prowadzenie regularnych prac porządkowych na cmentarzu kolonistów niemieckich w Zawadzie: uporządkowanie terenu, usuwanie samosiejek, zabezpieczenie pozostałości nagrobków, zabezpieczenie terenu przez jego ogrodzenie.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

2. Ochrona zabytków ruchomych	Ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Ostrówek na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnieniem zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
	Zabezpieczenie figury św. Jana Nepomucena w kapliczce w Leszkowicach przed dewastacją i kradzieżą w postaci systemu alarmowego.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Ochrona zabytków archeologicznych	Ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed zniszczeniem wskutek eksploatacji kopalin (piasku) oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów" korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Objęcie nadzorem miejsc eksploatacji kopalin (piasku) poprzez akcję informacyjną o prawnym wymogu poinformowania LWKZ lub wójta gminy o odkryciu zabytków archeologicznych i konieczności wstrzymania prac eksploatacyjnych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Opracowanie tablicy informacyjnej na polu kurhanowym w Tarkawicy we współpracy z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	Uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w GEZ, w tym stanowisk archeologicznych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

	Digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Urząd Gminy akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Ostrówek, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
	Stałe dokumentowanie występów zespołów Ostrowianki; nawiązanie kontaktu z Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie w celu opracowania optymalnych działań mających na celu udokumentowanie ginących zwyczajów, obrzędów itp.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	Dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów", możliwość zorganizowania konkursu fotograficznego o tematyce „ginące zawody", „tradycyjne zajęcia mieszkańców".	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
	Promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad zespołem „Ostrowianki", Kołami Gospodyń Wiejskich.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
	Wypromowanie lokalnego produktu kulinarnego jak na przykład: Leszkowskie rogaliki jabłkowe" w celu promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	Zainicjowanie i wspieranie przedsięwzięć mających na celu publikacje na stronach internetowych gminy spuścizny materialnej i niematerialnej regionu, organizowanie lekcji z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach obrzędowych, okolicznościowych, świątecznych, skanowanie zdjęć z archiwów rodzinnych mieszkańców gminy dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi, rodzin, itp).	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MKiDN

	Inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	Organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – np. zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości gminnych, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	W przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: tradycje partyzanckie, tradycje żołnierzy „wyklętych”.	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Ostrówek i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MKiDN,
Cel 3: **Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy**			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	Upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne LWKZ	Budżet Gminy
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	Wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 4: **Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych**			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	Poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	

2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji.	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Ostrówek i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	Współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy.	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Ostrówek i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	Promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Ostrówek na przykład zespołu parkowego w Dębicy, kościołów w Leszkowicach i Ostrówku oraz kapliczek.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
	Promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
	Publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	W przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: tradycje partyzanckie.	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Ostrówek i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MKiDN,
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei	Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	

jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	Podjęcie działań wspólnie z Instytutem Archeologii UMCS w Lublinie, wystawom popularyzującym najdawniejsze dzieje Gminy poprzez np. prezentowanie zabytków pozyskanych podczas badań wykopaliskowych w Tarkawicy na osadzie kulutry łużyckiej oraz polu kurhanowym.	Gmina Ostrówek – jako inicjator,	Dotacje MKiDN
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	Szeroka popularyzacja zespołu „Ostrowianki" przy użyciu mediów cyfrowych, na przykład publikacja w sieci na kanałach youtube, na facebook'u itp. mediach społecznościowych dorobku artystycznego zespołu, opublikowanie na stronach internetowych treści pieśni itp.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	
3. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	Zachęcenie młodzieży studiującej kierunki historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie publikacji na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 6: **Promocja dziedzictwa kulturowego gminy**			
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Zainicjowanie współpracy z Instytutem Archeologii UMCS, w celu organizacji wystawy archeologicznej z zabytków pozyskanych podczas prac badawczych na osadzie w Tarkawicy.	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Ostrówek i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
2. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	W ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych.	Gmina Ostrówek, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) **instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych**
   - aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
   - tworzenie parków kulturowych,
   - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
   - wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
2) **instrumentów finansowych**
   - m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
   - finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
   - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
3) **instrumentów koordynacji**
   - m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
   - współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
4) **instrumentów społecznych**
   - działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,
5) **instrumentów kontrolnych**
   -aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
   - monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Ostrówek.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2023-2026.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków? 2. Czy przystąpiono do sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Ostrówek i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych? 3. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków? 4. Czy uchwalono zasady udzielania dotacji gminnych przy pracach prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru? 5. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych? 6. Czy obiekt wpisany do rejestru zabytków posiada tablice informacyjne i czy wykonano tablice (ile i gdzie) na obiektach zabytkowych? 7. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach zabytkowych? 8. Częstotliwość i zakres prac pielęgnacyjnych na cmentarzu kolonistów niemieckich w Zawadzie, 9. Czy podjęto działania mające na celu zabezpieczenie figury Św. Jana Nepomucena przed dewastacją, kradzieżą? 10. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów? 11. Czy opracowano tablicę informacyjną dla pola kurhanowego w Tarkawicy? 12. Czy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków? 13. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe? 14. Czy przystąpiono do akcji digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego: - skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych; - publikowania zeskanowanych zdjęć - dokumentowano występy zespołów folklorystycznych? 15. Czy dokumentowano występy zespołu Ostrowianki? wykaz i liczba sporządzonych relacji oraz czy i gdzie je publikowano? 16. Czy podjęto działania w celu promowania lokalnego produktu kulinarnego, kiedy i gdzie?
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze edukacyjnej obejmującej historię i dziedzictwo kulturowe regionu (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy plastyczne, wystawy prac dzieci, inscenizacje)

	2. Czy zrealizowano ekspozycje o charakterze regionalnym w placówka gminnych (biblioteki, szkoły)? 3. Czy na stronach internetowych gminy zorganizowano konkursy z historii miejscowości gminnych, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach?
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami? 2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego. 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego.
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie. 2. Liczba obiektów zabytkowych na terenie gminy, które pozostają niezagospodarowane. 3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy. 4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy.
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze Samorządowe. 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego. 3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich.
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kulturowego? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie. 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami. 5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2020 poz. 282*):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10.ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Poniższe informacje zaczerpnięto ze strony Narodowego Instytutu Dziedzictwa (https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/finansowanie-opieki-nad-zabytkami/). Podstawowym źródłem finansowania opieki nad zabytkami są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz poszczególnych samorządów. Finansowanie opieki nad zabytkami z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa.

Wymienione jednostki organizują corocznie nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na~~s~~ zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Szczegółowy wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu określa art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

1. Sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. Przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. Opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. Wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. Sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. Zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. Stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. Odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. Odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. Odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. Modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. Uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. Działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16. Zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. Zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe" priorytet „Ochrona zabytków".

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe":

priorytet „Ochrona zabytków", w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,

priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą", w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

• rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;

• rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;

• dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;

• publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;

• upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;

• pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

• digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;

• udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;

• przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.
priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:
• ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
• nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
• opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.
Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.
Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.
Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach

wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.
Gmina Ostrówek do tej pory nie ustaliła zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z** późniejszymi zmianami) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej** *(Dz. U. 2019 r. poz. 945 ze zm.)* http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943
3. **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2020 poz. 282), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2019 r., poz. 506) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (teks jednolity Dz. U. 2020 poz. 293) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2020 poz. 55) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2020 poz. 65) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741
10. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. 2020 poz. 194) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493
11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2019 r., poz.917) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024
12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539
13. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337ze zm.) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311
14. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2019 r. poz. 688) http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873

15. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170)
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031
16. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808
17. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004-2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf
18. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_203013.pdf
19. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności"**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
20. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
21. **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030)**
http://www.strategia.lubelskie.pl/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf
22. **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**
https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935&p1=szczegoly&p2=1045580
23. **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022**
https://www.lubelskie.pl/file/2019/07/WPOZ-2019-2022-poprawki-po-opinii-LWKZ-na-ZWL-2-26-06-2019-1.pdf
24. **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego na lata 2012-2016**
https://www.infor.pl/akt-prawny/U81.2012.150.0003272,uchwala-nr-xx13812-rady-powiatu-w-lubartowie-w-sprawie-przyjecia-powiatowego-programu-opieki-nad-zabytkami-powiatu-lubartowskiego-na-lata-20122016.html
25. **Program rozwoju powiatu lubartowskiego na lata 2015-2025**
http://www.starostwo2.home.pl/portal/dokumenty/strategia/PROGRAM_ROZWOJU_2015-2022.pdf
26. **Program Ochrony Środowiska dla Powiatu lubartowskiego na lata 2018-2020 z perspektywą do 2024.**
https://splubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=212&akcja=szczegoly&p2=1253075
27. **Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Ostrówek**
https://ugostrowek.bip.lubelskie.pl/index.php?id=222
28. **Programu Ochrony Ochrony Zabytków na terenie Gminy Ostrówek**
https://ugostrowek.bip.lubelskie.pl/index.php?id=163
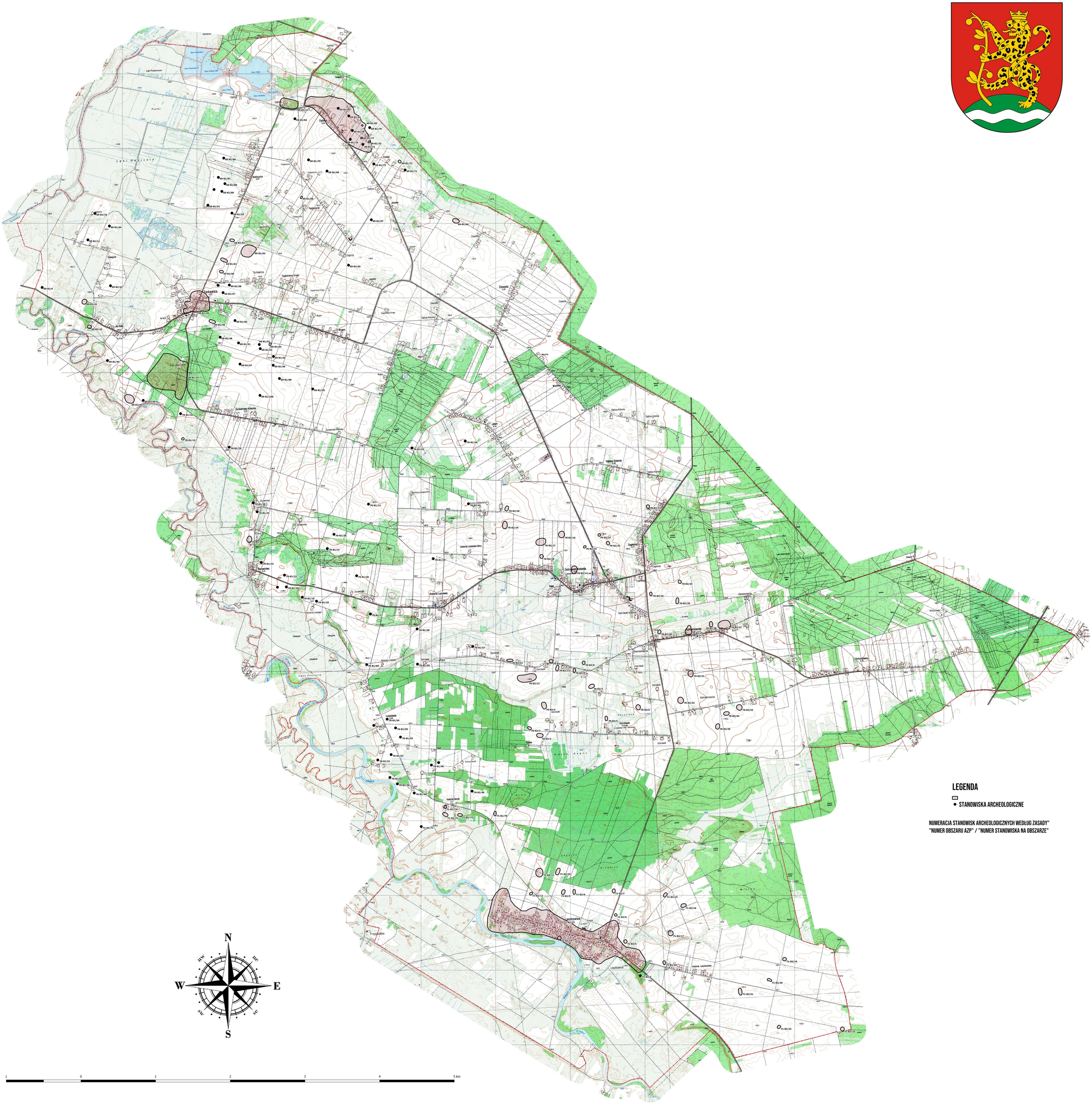
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW